

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

SYSTÉM PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

DOPROVÁZENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: Jana Trojanová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3. ročník kombinovaného studia

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

9. února 2010

Jana Trojanová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodinné společenství	9
1.1 Význam rodinného cyklu.....	16
2 Úmluva o právech dítěte	18
3 Děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině	20
3.1 Patologie rodiny.....	20
3.2 Dítě mimo svoji biologickou rodinu.....	23
3.3 Deprivace dítěte.....	24
3.4 Psychická subdeprivace dítěte.....	27
4 Systém pěstounské péče v České republice	29
4.1 K historii pěstounské péče.....	29
4.2 Současnost.....	32
4.2.1 Druhy pěstounské péče.....	33
4.2.2 Dávky pěstounské péče.....	36
4.2.3 Zprostředkování pěstounské péče.....	39
4.2.4 Poradní sbory pro zprostředkování náhradní rodinné péče.....	45
4.2.5 Výběr pěstouna pro dítě.....	46
5 Pěstounská rodina	47
5.1 Kontakt s původní rodinou.....	52
5.2 Organizace zabývající se náhradní rodinnou péčí.....	54
5.3 Přehled zákonů, které jsou důležité pro institut pěstounské péče.....	55
PRAKTICKÁ ČÁST	
6 Cíle práce a hypotézy	56
6.1 Stanovené cíle práce.....	56
6.2 Hypotézy.....	56
7 Metodika	57
7.1 Metodický postup.....	57

7.2 Charakteristika souboru.....	57
8 Výsledky.....	58
8.1 Interpretace výsledků dotazníkového šetření.....	58
9 Diskuse.....	74
10 Závěr.....	76
11 Abstrakt.....	78
12 Seznam použitých zdrojů.....	80
13 Seznam příloh.....	83

ÚVOD

Pracuji na Městském úřadě v Prachaticích, odboru sociálních věcí, a to na oddělení sociálně-právní ochrany dětí již více jak 10 let. Vykonávám agendu sociálně-právní ochrany dětí a k tomu i agendu náhradní rodinné péče. Věnuji se zprostředkování především pěstounské péče od jejích prvopočátků po následné doprovázení rodiny.

Každodenně se setkávám ve své práci s obtížnými sociálními případy, které musím společně s klienty řešit a dokázat jim podat potřebné rady, podporu a mnohdy jim být i jedinou oporou ve složitých životních situacích.

Pro svoji bakalářskou práci jsem si zvolila téma vztahující se k systému náhradní rodinné péče v České republice, a to pěstounské péče, kterou náš úřad ve spolupráci s krajským úřadem pro žadatele, zprostředkuje. Domnívám se, že tato forma náhradní rodinné péče si zaslouží pozornost i propagaci u široké veřejnosti. Jedná se o péči především o sociálně osiřelé děti, kterým chybí trvalý a bezpečný domov, kde by mohly prožít bezstarostné dětství. Jde většinou o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Jejich rodiče se o ně nemohou z nejrůznějších důvodů starat a mnohdy ani v širší rodině není nikdo, kdo by o ně pečoval. Někdy taková situace trvá krátkou dobu, jindy až do dospělosti dítěte. V obou případech je pro děti nejlepší, když mohou vyrůstat v rodinném prostředí oproti umístění do ústavní péče.

Z mnoha společných setkání vím, že být pěstouny není lehký úkol a rozhodnutí stát se pěstounem by nemělo být přijímáno bez pečlivého uvážení. Pěstounství znamená, že jednotlivec nebo rodina pečují o dítě nejrůznějšího věku, které má mnohdy za sebou traumatické zážitky ze své rodiny, pobyt v ústavním prostředí. Takové dítě mohlo být týráno, zneužíváno, zanedbáváno nebo zažilo jiné složité situace, alkoholismus rodičů, mnohdy jejich prostituci, setkání s drogou apod. Tyto nepříjemné životní zkušenosti si s sebou přináší dítě do pěstounské rodiny.

Mnohé se v pěstounské rodině upraví, ona má opravdu velkou léčebnou moc, ale některá postižení dětské dušičky jsou do značné míry nebo zcela trvalá, i když na první pohled nezjevná.

Úlohou pěstounských rodičů je laskavá péče o takové dítě a jeho bezmezný přijetí a především respekt k jeho individualitě a minulosti. Minulosti, jejíž nedílnou součástí je i vlastní biologická rodina dítěte.

Ve své praxi se však také setkávám i s případy, kdy dítě bylo po nějakém čase vráceno pěstounskou rodinou zpět do ústavní péče, nebo dítě odejde z pěstounské rodiny velmi záhy po dosažení zletilosti, či jsou děti po dosažení zletilosti pěstouny doslova postaveny za dveře. Mnohdy ani přes veškerou péči náhradních rodičů není možné dítě vychovat tak, jak by si pěstouni přáli. Objevují se u dětí výchovné problémy, trestná činnost, alkohol, prostituce, trestná činnost apod.

Pěstounská péče oficiálně končí zletilostí, ale ze své praxe vím, že dobří pěstouni mají přijaté děti jako svoje vlastní a stávají se později rádi pěstounskými babičkami a dědečky.

Velmi kritickým obdobím u dětí v náhradní rodině je hledání svého původu, své identity. Děti si kladou různé otázky : Jaký je můj původ ? Kam patřím ? Po kom jsem ? Jaké bylo moje dětství ? Proč mne moji rodiče nechtějí ?

To vše musí pěstouni v pravý čas, vhodnou a citlivou formou dítěti objasnit. Trpělivě zodpovídat veškeré otázky, vhodným způsobem odpovídajícím věku a přiměřenou formou s dítětem hovořit o jeho dětství a původu.

V některých pěstounských rodinách prožívají pěstouni i jejich přijaté děti pocit vzájemného obdarování a sounáležitosti, mají společnou perspektivu.

Ve své práci bych chtěla především analyzovat stávající systém pěstounské péče z pohledu pěstounů na území Městského úřadu Prachatice jako obce s rozšířenou působností. Zmapovat jejich motivaci k této formě náhradní rodinné péče a snažit se podhalit jejich zkušenosti s podáním žádosti o pěstounskou péči a případnými komplikacemi při jejím vyřizování. Dále bych se chtěla zaměřit na informovanost pěstounů ohledně jejich práv a nároků, snažit se zmapovat také jejich potřeby, požadavky na služby v regionu a případně analyzovat jejich spolupráci s úřady a různými institucemi.

Zmapování těchto informací bude probíhat prostřednictvím dotazníků zaslaným jednotlivým pěstounům a to většinou každému z pěstounského páru. Výsledky zjištění poté budou velice přínosné i v mojí další každodenní práci a spolupráci s pěstounskými rodinami, jelikož jako sociální pracovnice docházím do pěstounských rodin pravidelně na kontroly nejméně jedenkrát za 6 měsíců. V jiných rodinách je kontakt se sociální pracovnící důležitý v kratších časových úsecích. Bývám v kontaktu jak s dětmi, tak s pěstouny. Spolupracuji se školami takto umístěných dětí, podávám pak pravidelné zprávy k soudu o průběhu pěstounské péče, sepisuji za pěstouny potřebné návrhy k soudu, případně je zkontaktuji s různými institucemi, které nabízejí potřebné služby pro pěstounské rodiny. Snažím se být pěstounům především oporou a pomáhat jim při řešení různých problémů s dětmi a v případě potřeby je kontaktovat s odborníky, ať je to lékař, psycholog, psychiatr nebo nějaké poradenské zařízení, stejně tak mohu být prostředníkem při kontaktu s biologickou rodinou apod.

Tato forma náhradní rodinné péče je velmi náročná. Uznání patří všem, kteří chtějí nabídnout pomoc opuštěným dětem. Někteří opravdu chápou tuto péči jako poslání, které vykonávají s velkou trpělivostí a statečností.

1 Rodinné společenství

Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život. Dnes se už nebráníme proti dravé zvěři a krutostem přírody, ale hrozí nám jiné nebezpečí. Potřeba chránit dítě zůstává potřebou životní. A stejně tak je tomu i s potřebou vzájemné pomoci a opory jednoho ke druhému u těch, jimž toto lidské mládě náleží. Obě tyto potřeby jsou tak hluboce zakódovány do naší lidské psychiky, že jim nelze utéct. Je mnohem lepší a prospěšnější je přijmout a rozvíjet a zušlechťovat.¹

Vzhledem ke skutečnosti, že vymezení pojmu rodina bylo ve společenských vědách věnováno mnoho pozornosti, lze se setkat s celou řadou jejich různých definic. Obecně bývá rodina charakterizována především z hlediska svého postavení ve společenském systému, dále pak z hlediska vazeb, sociálních funkcí a základních sociálních procesů, které v ní probíhají.²

Jedna z nejjednodušších definic popisuje rodinu jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Ačkoli právní řád České republiky neobsahuje legální definici rodiny, lze konstatovat, že rodinu považuje především jako společenství založené manželstvím. Této formě rodinného soužití potom věnuje zvláštní pozornost a poskytuje jí ochranu.³

Současná rodina je čím dál víc „soukromá záležitost“ a zároveň čím dál víc věc „veřejná“. Moderní rodina se tak ocitá pod dohledem. „Zájem dítěte“ je pojem, který sloužil a slouží jako dobrý důvod k zasahování do rodiny. Hygienické a výchovné důvody slouží k ospravedlnění tohoto kontrolního pohledu státu na chování rodičů. Nepopíratelně stále privátnější charakter moderní rodiny je tedy

¹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 15.

² LOVASOVÁ, L. *Rodinné vztahy*, s. 15.

³ Tamtéž, s. 15.

svým způsobem léčkou, protože je doprovázen větší možností zásahů státu a dalších institucí.⁴

„Celosvětový vývoj směřuje k psychologizaci a emocionalizaci rodinných vztahů. Znamená to, že se důraz klade na uspokojení osobních psychických potřeb dospělého člověka soužitím s dětmi. Je pravděpodobné, že teprve na určité ekonomické úrovni rodiny se stává dítě pro své rodiče a pro společnost, v níž žijí, hodnotou citovou. Teprve tam, kde neprobíhá denní zápas o přežití, přestává být dítě zátěží. Matka se uvolňuje od hluboce biologicky podmíněných a víceméně instinktivních forem chování vůči dítěti a dospívá k citům vyšším, k zájmu o jeho blaho. Má čas dítě sledovat, může se uplatnit intelektuální objevitelská radost z pozorování jeho projevů a pokroků ve vývoji, radost z interakce.“⁵

Stejně tak jako dítě, potřebuje i dospělý člověk, být uspokojen ve svých základních psychických potřebách, aby se mohl po duševní stránce vyvíjet zdravě. Tyto potřeby jsou uspokojovány životem s dětmi. Jsou to :

1. **„potřeba stimulace neboli náležitého zásobení podněty** – jde o to, aby náš život nebyl prázdný a nudný. Potřebujeme zaměstnání a rozptýlení. Potřebujeme podněty v patřičném množství, kvalitě a proměnlivosti. Nejde o podněty ledajaké, nýbrž o takové, které dává živý tvor – dítě, kdy celá jeho a naše lidská budoucnost jsou spojeny od té doby a propojeny. Podněty, které nám přináší, jsou neopakovatelné, nikde jinde nezískatelné.“⁶

2. **„potřeba smysluplného světa** – mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký pořádek a smysl. Jen tak se může dítě něčemu naučit a jen tak se i my můžeme učit s ním. Dítě dává našemu myšlení a jednání směr a cíl a smysl.“⁷

3. **„potřeba životní jistoty** – uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje mu cílevědomou aktivitu. Dítě získává

⁴ DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*, s. 12.

⁵ KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 204.

⁶ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 56.

⁷ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 56-57.

životní jistotu v blízkosti „svých lidí“ - a tito „jeho lidé“ mají podstatný díl své jistoty v něm. Je tu někdo, kdo je k nim vázán hlubokým citovým poutem.“⁸

4. *„potřeba pozitivní identity čili vlastního „já“* – tato potřeba znamená přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Dítě nám přináší společenskou hodnotu rodičů, ať už jde o rodičovství vlastní nebo tzv. náhradní. Můžeme dávat rady a předávat své zkušenosti. Svou společenskou hodnotu si nejvíc uvědomujeme, když nás někdo potřebuje – a dítě nás vskutku potřebuje neustále a vydatně ! Jeho zásluhou jsme tedy něčím víc, než jsme byli dosud.“⁹

5. *„potřeba otevřené budoucnosti, jinak řečeno potřeba naděje a životní perspektivy* – její naplnění nám umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. S dětmi plánujeme i svou osobní budoucnost. V nich bude pokračovat náš genetický vklad a vše, co jsme jim mohli předat za dobu vzájemného soužití. Je to celá stavba jejich osobnosti. To z jejich života nezmizí, ale bude se předávat dalším generacím.“¹⁰

Bylo provedeno mnoho studií, v nichž se sledoval vliv časných zážitků člověka na utváření jeho povahy, vlastností, postojů, životního stylu. A výsledky zmíněných studií ukazují, že domov dnešních dětí je předznamenán v domovu jejich rodičů, přesněji řečeno jejich dospělých vychovatelů, „jejich lidí“, protože to nemusí být jen vlastní biologičtí rodiče, ale ti, kdo s dětmi skutečně žijí, mají je rádi, patří k nim a vytvářejí jim domov. Je to jakási sociální dědičnost. Ne tedy přenos podmíněný geneticky, ale přenos postojů, zaměření, potřeb, zkrátka toho, co chceme a očekáváme od života a k čemu své snažení zaměřujeme.¹¹

Dnes víme naprosto jistě, že dítě v posledních měsících těhotenství vnímá všemi smysly, že má paměť, že se učí, že je ve složité interakci s organismem matky a pohotově reaguje na její duševní stavy zprostředkované neuroendokrinním systémem. Ale nejzávažnější poznatek je ten, že dítě vstupuje do lidského světa a je vybaveno pro lidský vztah. Je-li matka na „přijetí“ dítěte

⁸ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 57.

⁹ Tamtéž, s. 57.

¹⁰ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 58.

¹¹ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 7.

vnitřně připravena, dobře vybavena mateřskými instinkty a mateřskými postoji, bývá interakce matky s dítětem takřka dokonalá.¹²

Jistota vztahů je důležitá od samého počátku. A podle úrovně jistoty, kterou zažívá člověk v celém svém rodinném společenství, si vytváří jistotu svou, tedy sebe-jistotu – sebe-vědomí.¹³

„Matky vytvářejí ve svých dětech pocit důvěry takovým způsobem opatrování, jenž ve své kvalitě spojuje citlivou péči o individuální potřeby dítěte s pevným pocitem osobní důvěryhodnosti uvnitř spolehlivého rámce životního stylu jejich kultury. To v dítěti vytváří základ pocitu identity, který se později spojí s pocitem „správného“ člověka, jenž je sám sebou a vyrůstá v takovou osobnost, jakou se – jak druzí lidé věří – stane.“¹⁴

Rodiče musí mít k dispozici nejen jisté metody vedení dítěte pomocí zákazů a dovolení, musí být též schopni dítěti ukázat ono hluboké, téměř somatické přesvědčení, že to, co dělají, má smysl.¹⁵

Rodina jako taková uspokojuje naše základní psychické potřeby. Dává nám určitou životní jistotu a oporu. Otevírá nám budoucnost. Je před námi nějaká perspektiva. Žijeme-li v takovém rodinném společenství, tak se na něco těšíme a s něčím si děláme starosti. Myslíme na to, co je před námi a nevycházíme jen z toho, co je mezi námi. Máme otevřený svět. Plánujeme. Zavřená budoucnost je zoufalství a to je příklad dětského domova. Tam se děti těší z neděle na pondělí, na prázdniny, na vánoce.¹⁶

„Absence pevného citového pouta a souvislé rodičovské péče v dětství může tedy vyústit mj. také v poruchy utváření osobní identity, neboť je ohroženo prožívání vlastní jedinečnosti a kontinuity. Teprve po umístění dítěte do dobré pěstounské rodiny se může kompenzovat nestálost a nejistota prožitých životních situací dítěte. To ovšem postupně a za předpokladu, že dítě v rodině získá bezpečný pocit společné vztahové perspektivy. Zdravou identitu můžeme vyjádřit

¹² ERIKSON, E. *Dětství a společnost*, s. 366.

¹³ Tamtéž, s. 366.

¹⁴ ERIKSON, E. *Dětství a společnost*, s. 367.

¹⁵ Tamtéž, s. 367.

¹⁶ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*, s. 9.

slovy „vím, kdo jsem a kam patřím“, a toto vědomí sebe je doprovázeno akcentovaným, smysluplným a bezpečným pocitem.“¹⁷

Rodina je vzdělávacím prostředím a její jednotliví členové jsou učitelé – ne profesionální, ale životní. Vzdělávání v rodině pro dítě představuje první a nejdůležitější školu života, v níž se nevyučuje osvědčenými metodami podle předepsaných osnov a učebnic, nýbrž společnou činností, soužitím, sdílením životních hodnot, osobním vzorem, nápodobou a jinými způsoby.¹⁸

Vynikající učební metodou jsou rozhovory kolem rodinného stolu a rodinné plánování. Co rodiče na svých blízkých vidí jako dobré a co kritizují, jak mluví o sousedech a známých, o umělcích z obrazovky, o představitelích státu a veřejného života, to všechno se stává vydatnou učební látkou. Děti si podle vzoru svých vychovatelů tvoří postoje ke zdraví, k přírodě, k věcem denní potřeby, ale také k hodnotám vyšším a ideálním, jako jsou přátelství, statečnost, věrnost, obětavost, solidarita a další.¹⁹

Psychologické poznatky z posledních desetiletí znovu ukazují velký význam prarodičů pro citový a sociální vývoj dítěte. Ukazuje se totiž, že styk dětí s lidskou generací starší a nejstarší velmi významně přispívá k sociálnímu citění a tzv. pro – sociálních postojů, a to má pro každého jedince i společnost jako celek zásadní důležitost.²⁰

Pro rodinu je typický „interakční“ model výchovy. Není tomu totiž tak, že by pasivní dítě bylo pouhým příjemcem aktivního cílevědomého působení svých dospělých vychovatelů – naopak, obě strany jsou aktivní, vychovatelé i děti přijímají i dávají. Dospělý vychovatel je svým nedospělým dítětem „vychováván“. Rodinný vychovatel nemůže být jen chladným pozorovatelem chování dítěte a ošetřovatelem nebo vykonavatelem trestů a odměn. Je nutně účastníkem interakce, každý projev dítěte se ho osobně dotýká. Uspokojuje ho, povznáší, rozčiluje, překvapuje, uráží, přináší u zklamání – zkrátka „hraje“ na celou škálu jeho emocí. Konečně je tu ještě jeden mimořádně důležitý princip

¹⁷ SOBOTKOVÁ, O. *Sborník přednášek ze 6. konference o náhradní rodinné péči*, s. 32,33.

¹⁸ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 7.

¹⁹ Tamtéž, s. 7.

²⁰ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 9.

rodinné výchovy, jaký nenajdeme v takové míře v žádném jiném společenském útvaru, totiž princip soužití a sdílení. Jen tam, kde jsou si lidé vzájemně blízcí a jeden druhému citově vázáni (jako je tomu v dobře fungující rodině), dávají se odměny bez zásluhy a odpouští se bez odčinění. To je neodmyslitelná charakteristika rodinné výchovy a zřejmě i její hlavní síla.²¹

„Členové rodiny působí vzájemně jeden na druhého. Funkce matky, otce či kohokoliv dalšího, kdo je na osudu dítěte citově angažován, je zde časově i místně neomezená. To je to pravé, co dělá rodinu rodinou – jenom tak může dítě naučit to nejdůležitější, co mu žádná univerzita nedá. Svědčí o tom i výzkumy dětí, které procházely jen ústavy a podobnými institucemi a nikdy rodinnou výchovu nepoznaly. Ukazuje se, že tyto děti mají pak později v životě největší obtíže právě v citové interakci s druhými lidmi, nedovedou dávat a přijímat, nejsou schopny náležitě odezvy, když jim někdo dává najevo svou přízeň, je pro ně problémem hluboce se zamilovat a založit trvalé společenství s druhým pohlavím, mít rád své děti, atp. jako by se roztáčel bludný kruh neblahých příčin a následků, který má tendenci přenášet neblahé následky ještě na další generaci.“²²

Stane se, že rodiče se pro nějakou vážnou chorobu nebo jiné postižení nemohou o dítě starat. Někdy se také starat nechtějí, anebo se starají takovým způsobem, že jediná pomoc spočívá v tom, že dítě je z péče takových rodičů odebráno. V takových rodinách je život dítěte ohrožen jak z hlediska uspokojení základních životních potřeb – stravy, hygieny, tepla, oblečení, tak dokonce z hlediska ohrožení samotného života dítěte.²³

Je sice pravda, že jakékoli ubližování dítěti je tragédií celé rodiny, že je třeba rodinu sanovat, všestranně jí pomáhat a snažit se dítě v rodině udržet, nesmíme však překročit únosnou míru. Po důkladném vyšetření dítěte, ale především rodičů a rodiny jako celku je nutno posoudit, zda jsou vlastní rodiče vůbec schopni a ochotni spolupracovat, zda má dítě alespoň pravděpodobnou perspektivu návratu do vlastní rodiny a přijatelné péče a výchovy v této rodině. Setrvání na

²¹ KOLUCHOVÁ, J. *Sborník přednášek ze 6. konference o náhradní rodinné péči*, s. 199.

²² MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 10.

²³ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 8.

stanovisku, že pouze udržení dítěte v rodině je správným řešením a označování umístění dítěte v domově a později v náhradní rodinné péči jako administrativní postup nevychází z nosných teoretických východisek, ani není podloženo solidním dlouhodobým výzkumem. Právě takové výzkumy a celoživotní práce našich předních psychologů prof. Matějčka a prof. Langmeiera prokázaly význam uspokojování psychických potřeb dítěte pro jeho zdravý psychický vývoj a pro utváření celé jeho osobnosti. Ponechání dítěte v rodině, kde tyto potřeby uspokojeny nemá a navíc je různě traumatizováno, je nutně proti jeho zájmům a právům. O existenci a významu psychických potřeb snad nikdo kompetentní nepochybuje, ale v podobných případech se na ně zapomíná. Ponecháním dítěte v rodině, kde již bylo jednou těžce zanedbáno nebo týráno, se často dosáhne toho, že dítěti je ubližováno rafinovaněji a skrytěji, malé dítě se nemůže bránit, větší si uvědomuje svou závislost a neřešitelnost situace. Umístěním dítěte v kojeneckém ústavu nebo v dětském domově je pro ně často záchranou, první pomocí, nemělo by však být řešením osudu dítěte až do jeho patnácti nebo méně častěji do osmnácti let.

„Ani nejlepší dětský domov nemůže nahradit rodinu, protože nemůže uspokojit ty nejdůležitější potřeby dítěte : dítě si nemůže vytvořit vztah k mateřské osobě, nemá stabilní malou sociální skupinu, jakou je rodina, a nemá tedy ani otevřenou společnou budoucnost se svou rodinou. Naopak, po ukončení ústavní výchovy se dospívající ocitá v sociálním vakuu. Vlastní rodina, která projevovala zcela formální nebo žádný zájem, buď své dítě nepřijme, nebo je strhne na svůj sociálně problematický způsob života. Často se odchovanec dětského domova začne střetávat s různými zátěžovými situacemi, vyplývajícími z celé jeho dosavadní životní dráhy: potíže s nalezením skupiny vrstevníků, zaměstnání, bydlení, těžkosti při výběru partnera, signifikantně větší rozvodovost, nejistota v rodičovské roli atd., a také se častěji než v průběhu populace dopouští trestné činnosti.“²⁴

Ze všeho, co bylo dosud řečeno, vyplývá, že při posuzování rodin s narušeným vztahem k dítěti se rozhoduje ve prospěch dospělých, tedy vlastních rodičů, i když

²⁴ KOLUCHOVÁ, J. *Sborník z V. konference sociálních pracovníků k rodinné problematice*, s. 39.

jde o anomální osobnosti, alkoholiky, narkomany, osoby sociálně problematické, trestané apod. Tito všichni dostávají stále novou šanci, ale jejich nevinné dítě ji ztrácí v nejhodnějším věku pro navázání citových vazeb k nové rodině nebo natrvalo.²⁵

1.1 Význam rodinného cyklu

Ústředním tématem našeho osobního života jsou dnes „vztahy“. Vztah je totiž aktivní záležitostí. Musí se na něm pracovat. Má-li přetrvat, musíme získat důvěryhodné osoby. Žijeme v nepředvídatelném a složitém světě, který se nám mění před očima. Ať se nám to líbí nebo ne, musíme se vyrovnávat s novými příležitostmi i riziky, která nám takový svět přináší. tyto změny se týkají i našeho osobního a citového života.²⁶

„Existuje klasická představa, že společnost se skládá z rodin. Tato představa je vskutku klasická či přesněji klasicistní. Je plodem klasicismu konce 17. věku. Dnes už všichni slovem „rodina“ označujeme především manželský pár s dětmi. Původní význam slova rodina byl totiž podstatně jiný. Středověk i starověk tímto slovem označoval dvě dosti odlišné věci, žádná z nich se však nekryla s naší představou. Na jedné straně myslel rodinou to, co bychom dnes nazvali velkou „domácností“. Tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střechou hospodaří, podléhající bezprostřední autoritě „hlavně rodiny“. Druhé stejně staré pojetí platilo paralelně ve společenském pojetí vládnoucích tříd. Nevztahovalo rodinu ke společné domestikaci, chápalo ji jako systém širokého pokrevního příbuzenství.“²⁷

Moderní představa rodiny žádnému z těchto dvou pojetí neodpovídá. Předpokládá se, že pro společnosti naší kultury je charakteristickou, přirozenou a převládající formou rodiny párová monogamní rodina. Není jistě soukromějšího prostoru pro člověka než ten, který chrání jemné předivo vztahů v jeho rodině.

²⁵ KOLUCHOVÁ, J. *Sborník z V. konference sociálních pracovníků k rodinné problematice*, s. 40.

²⁶ SOBOTKOVÁ, O. *Psychologie rodiny*, s. 38.

²⁷ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*, s. 9.

Svět naší rodiny je světem naší suverénní kompetence. Právo na rodinné soukromí patří mezi základní práva kulturního člověka.²⁸

Rodinný cyklus vlastně představuje neustálé předávání a přebírání přesně definovaných rolí různými členy rodiny, kteří jsou k jejich výkonu „určení“, ale i uchování tradic a stereotypů za předpokladu biologické reprodukce rodiny. „Pokud dítě prožije své dětství šťastně, je větší naděje, větší pravděpodobnost, že jednou také připraví šťastné dětství svým dětem.“²⁹

Podobně jako se vyvíjí jedinec, i rodina prochází vývojovými cykly. Je to především žena, jejíž život doznává pod tímto vlivem podstatných změn. Před většinou žen stojí v těchto obdobích volba, jak rozloží své rodinné a pracovní závazky. Stejně tak nezastupitelná role v rodině patří muži.

„Psychologické výzkumy dosti přesvědčivě ukázaly, že společná starost o dítě, a zvláště angažovanost muže na péči o dítě od samého začátku, je velice vydatným, ne-li nejvydatnějším činitelem rodinné soudržnosti a stability, a tedy prevencí rodinných rozvatů a rozvodů.“³⁰

Významnou roli hraje strategie řešení problémů v rodině, tedy jak je rodina schopna zorganizovat se a spolupracovat, iniciovat kroky k řešení problému. Osobnost rodičů je ze všech faktorů nejdůležitější.³¹

„Stadia rodinného životního cyklu bývají různě vymežována, ale obecně zahrnují separaci od rodičů a volbu partnera, sňatek, narození dětí, výchovu dětí, odchod dospělých dětí z domova, stárnutí, odchod do důchodu, smrt jednoho z partnerů a vdovství.“³²

Existuje více různých typologií rodin, většinou jsou rodiny rozlišovány podle strukturálních a strategických vzorců. Můžeme uvést tři základní typy :

1. „*Uzavřený rodinný systém* – je typický pevnými strukturami (rigidní prostor, pravidelný čas a stálá energie) jako vztažnými body pro řád a změnu.“³³

²⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*, s. 9.

²⁹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 10.

³⁰ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 11.

³¹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 17.

³² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 52.

³³ Tamtéž, s. 52.

2. *Otevřený rodinný systém* – řád a změna vyplývající z interakce relativně pevných, ale vyvíjejících se rodinných struktur (pohyblivý prostor, proměnlivý čas a pružná energie).³⁴

3. *Náhodný (nepravidelný) rodinný systém* – všechny struktury jsou nestabilní (rozptýlený prostor, nepravidelný čas a fluktuující energie).³⁵

Za jednotlivými typy rodin bychom měli vidět neopakovatelnost, unikátnost každého rodinného systému.“³⁶

2 Úmluva o právech dítěte

Pro všechny zúčastněné, kteří se podílejí na rozhodování o dalším osudu dítěte je závazná Úmluva o právech dítěte, mající přednost před zákonem, která byla přijata dne 20.listopadu 1989 v New Yorku a jménem České a Slovenské Federativní Republiky podepsána dne 30. září 1990.

S Úmluvou vyslovalo souhlas Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky a prezident České a Slovenské Federativní Republiky ji ratifikoval. Ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 7. ledna 1991. Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupila Úmluva v platnost v souladu se svým článkem 49 odst. 2 dnem 6. února 1991.

V preambuli Úmluvy o právech dítěte se státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, dohodly, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc. Dítě v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. Dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.³⁷

³⁴ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 53.

³⁵ Tamtéž, s. 53.

³⁶ Tamtéž, s. 53.

³⁷ Úmluva o právech dítěte, preambule

Při rozhodování o svěření dítěte do pěstounské péče jsou zohledňovány následující články Úmluvy :

Čl. 1 definice dítěte – „pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“

Čl. 3 přednostní zájem dítěte – všechny činnosti týkající se dítěte mají brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy.

1. „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.“

2. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná správní opatření.“

3. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.“

Čl. 12 názor dítěte - dítě má právo svobodně vyjadřovat své názory a tyto názory mají být brány v úvahu ve všech záležitostech nebo řízeních, které se dítě dotýkají.

1. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.“

2. „Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo nebo

prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“

Čl. 20 *ochrana dítěte bez rodiny* – stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo umístění v příslušném zařízení. Přitom je třeba brát ohled na kulturní zázemí dítěte.

1. „Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.“

2. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu s vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči“.

3. „Tato péče může mezi jinými zahrnovat předání do výchovy, institut „kafala“ podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.“³⁸

3 Děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině

3.1 Patologie rodiny

Porucha biologicko-reprodukční funkce

„O poruše biologicko-reprodukční funkce hovoříme tehdy, když se v rodině z nejrůznějších důvodů děti nerodí nebo se rodí nějak postižené. Zvláštní problém představuje nezodpovědné rození dětí do velmi nepříznivých životních podmínek nebo rodičům, jejichž zdravotní stav jim neumožňuje tuto roli zastávat. Tato funkce je v přímém vztahu k ekonomicko-zabezpečovací funkci rodiny, tedy

³⁸ Úmluva o právech dítěte, článek 1,3,12,20

k jejímu standardu. V prvním případě jde o to, že manželé buď nemohou, nebo nechtějí mít děti. Druhý okruh poruchy biologicko-reprodukční funkce rodiny souvisí s postižením dětí. Děti se rodí, jsou však více nebo méně postiženy, ať již tělesně, duševně či smyslově.“³⁹

Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce

„Primární selhání ekonomicko-zabezpečovací funkce rodiny pramení z toho, že se rodiče nechtějí nebo nemohou zapojit do výrobního procesu společnosti, a tak zabezpečit pro sebe a svou rodinu dostatek prostředků k životu.“⁴⁰

Zvláštní skupinu tvoří rodiny s více dětmi, kde je prokazatelně nízký nebo velmi nízký příjem. Neschopnost rodičů zabezpečovat ekonomickou funkci rodiny, způsobována nemocí, invaliditou či stářím, je řešena v rámci soustavy sociálního zabezpečení. Tato funkce se netýká jen materiální stránky, nýbrž i oblasti sociální s jejími psychologickými, právními a dalšími aspekty sociální jistoty rodiny, její pevnosti a trvalosti. Tyto aspekty se současně váží na emocionální funkci rodiny.“⁴¹

Porucha emocionální funkce

„Emocionální funkce rodiny je významná, a proto jakákoli její porucha zasahuje všechny ostatní sféry života uvnitř rodiny i v jejím vztahu ke společnosti. Zatímco náročnost na emocionalitu v rodině, především na osobní a charakterové vlastnosti rodičů, stoupá, řada procesů a vlivů vyplývajících ze změn ve společnosti i v rodině brání plnému rozvoji těchto hodnot. Poruchy emocionality jsou zdrojem nebo alespoň průvodním jevem většiny rodinných poruch. Proto je pro jejich bližší poznání a pochopení nutná spolupráce psychologie i psychiatrie. Z hlediska dítěte ohrožuje tato porucha především klidnou, vyrovnanou atmosféru. Dítě je o ni připraveno rodinným rozvratem, rozchodem rodičů, jinde

³⁹ VELEMÍNSKÝ, M. *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*, s. 150.

⁴⁰ VELEMÍNSKÝ, M. *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*, s. 151.

⁴¹ Tamtéž, s. 151.

nedostatečným zájmem rodičů, vyúsťujícím někdy až v opuštění, sociální osiření či dokonce týrání a zneužívání.“⁴²

Porucha sociálně-výchovné funkce

„Ve vztahu k dítěti se ze všech funkcí jeví funkce sociálně výchovná jako nejdůležitější.

a) Rodiče se nemohou starat o dítě – jde o důvody vzhledem k přírodním podmínkám a situacím (různé katastrofy či uměle znečištěné prostředí), dále o poruchy fungování celé společnosti (války, hladomor, epidemie, nezaměstnanost). Také sem patří poruchy fungování rodinného systému (velký počet dětí) a konečně u členů rodiny. Nejtěžší situace pro rodinu je smrt jednoho nebo obou rodičů, jejich chronické onemocnění, invalidita apod.

b) Rodiče se nedovedou starat o dítě – jde o důvody především v rodinném systému a pak v jedincích samých. Jedná se o situace, kdy rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby. Může se jednat o rodiče velmi nezralé či velmi mladé, kteří nejsou schopni se vyrovnat se zvláštními situacemi, jako jsou narození dítěte mimo manželství, handicapované dítě, rozvod jejich manželství a vztah k dítěti, přijetí dítěte do náhradní rodinné péče apod.

c) Rodiče se nechtějí starat o dítě – „jedná se o situace z hlediska socializačně výchovné funkce. Příčinou bývá porucha osobnosti rodiče ať pro jejich maladaptaci, disharmonický vývoj a nejrůznější typy psychopatií, jež jim zabraňují (při jejich plné právní odpovědnosti) plnit náležitě všechny rodičovské role a úkoly, jež jsou od společnosti a dětmi očekávány. Zájem rodičů o dítě v těchto případech je minimální nebo žádný.“⁴³

⁴² VELEMÍNSKÝ, M. *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*, s. 151.

⁴³ VELEMÍNSKÝ, M. *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*, s. 152.

3. 2 Dítě mimo svoji biologickou rodinu

Děti předškolního věku jsou umisťovány po dohodě s diagnostickým ústavem po odebrání z rodiny do dětského domova, děti školního věku jsou předány diagnostickému ústavu a odtud po třech měsících předány do dětského domova. problematika dětí pobývajících v kojeneckých ústavech a dětských domovech resortu zdravotnictví je v odborných kruzích podrobně a opakovaně diskutována. Od roku 1990 se v těchto zařízeních mnohé změnilo, dá se s úspěchem tvrdit, že k lepšímu. V zařízeních pracují profesionálové, řádně vzdělaní v péči o ohrožené děti. Zařízení jsou vedena atestovanými dětskými lékaři, kteří se výrazně podílejí i na obhajobě práv dětí, umisťovaných mimo biologickou rodinu. Do těchto specializovaných zdravotnických zařízení jsou v současné době umisťovány děti ze dvou důvodů. prvním důvodem je dobrovolné rozhodnutí rodičů k umístění dítěte se závažným zdravotním handicapem, který vyžaduje dlouhodobou profesionální ošetrovatelskou péči. Druhým důvodem, sociálně a právně závažnějším, je umístění dětí ohrožených ve svém vývoji biologickou rodinou. V každém případě je indikována komplexní léčebně-preventivní péče se složkou diagnostickou, léčebnou, rehabilitační a resocializační.⁴⁴

V těchto zařízeních děti čekají, zda podle věku a konkrétné právní situace budou vhodné do některé formy náhradní rodinné péče. Obě formy této péče, adopce i pěstounská péče, mají svůj smysl a význam. Ale jde o to, abychom poznali, které děti jsou pro tu kterou formu vhodné.

„Náhradní rodinná péče je pro děti rizikovou situací, kdy vychovateli se stávají cizí lidé, z nichž se mají stát, když ne podle zákona, tedy jistě psychologicky „lidé vlastní“. I když riziko existuje jen v podobě možnosti, přece jen s ním musíme reálně počítat, protože realizováno nikdy být nemusí. Měli bychom je poznávat a tohoto poznání vyvozovat ochranné a obranné postupy, aby nás pokud možno nezaskočilo nepřipravené“.⁴⁵

⁴⁴ BISKUP,P.; POKORNÁ, E. ; STAŇKOVÁ, R. *Náhradní rodinná péče*, s. 26.

⁴⁵ MATĚJČEK, Z. et al. *Náhradní rodinná péče*, s. 32.

Děti, které nevyrostají v rodinách, mají ve svých životech, zejména po opuštění ústavů, problémy samy se sebou i při zakládání svých vlastních rodin. neznají role otců a matek, mají malý pocit odpovědnosti za svůj život, neumí hospodařit s penězi a celkově jsou hůře připraveny zvládat osobní i rodinný život. Z těchto a dalších příčin mnoho z nich končí ve vězení nebo na ulici. Ze své vlastní zkušenosti vím, že právě mezi bezdomovci je vysoké procento odchovanců dětských domovů.

„Děti umístěné v zařízeních potřebují naléhavě a pokud možno včas nalézt nový domov a nové rodiče, jelikož jsou ohroženi psychickou deprivací. Ovšem je třeba nalézt rodiče dostatečně poučené, připravené a vybavené. Rodičovství ve vztahu k těmto dětem vyžaduje ještě něco navíc k „normálním“ rodičovským dovednostem. Schopnost bezpodmínečného přijetí, schopnost vcítění, vytrvalost, důslednost a laskavost jsou jen některé nezbytné předpoklady“.⁴⁶

Doba pobytu dítěte v zařízení, zvláště u dětí ohrožených vlastními rodiči, se využívá k sanaci biologické rodiny. Když tato selhává, je vhodné hledat pro dítě náhradní rodinné prostředí. V posledních letech bohužel ubývá žadatelů o náhradní rodinnou péči, především pro skupinu opuštěných zdravotně a sociálně znevýhodněných dětí.

3.3 Deprivace dítěte

„Současný systém péče o ohrožené děti v České republice navazuje na téměř stoletou tradici ústavní péče a to Nadace manželů Olivových. Nalezinec na Karlově v Praze a další. V České republice je mnoho odborníků, kteří opravdově, moudře a vysoce humánně bojují proti negativním stránkám tzv. ústavní výchovy dětí. Ve všech zařízeních, ve kterých vznikají kolektivy dětí, hrozí tzv. psychická deprivace. Je to chování, které následuje jako důsledek dlouhodobé absence psychologických podnětů, nestimulujícího prostředí a nedostatečně podnětného péče.“⁴⁷

⁴⁶ MATĚJČEK, Z. *O rodině, pěstounství a práci*, In *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, s. 10.

⁴⁷ BISKUP, P.; POKORNÁ, E. ; STAŇKOVÁ, R. *Náhradní rodinná péče*, s. 26.

„Projevy psychické deprivace jsou velmi četné a mnohotvárné. U dětí útlého věku, tedy do tří let, se deprivace projevuje opožděním celého psychomotorického vývoje. Nápadná je povrchnost a nediferencovanost citů a sociálních vztahů, chudší duševní obzor, nezúčastněná nebo rozmrzelá nálada, nedětsky vážný výraz.“⁴⁸

„Citlivým ukazatelem deprivace je řeč. Předpokladem normálního vývoje řeči u kojenců a batolat je totiž individuální kontakt s matkou a s dalšími blízkými osobami, kladné citové ladění a smysluplnost okolního světa. V ústavní péči, hlavně při změnách prostředí, jsou tyto předpoklady omezeny. Děti přicházející do pěstounské péče mívají vývoj řeči v různé míře opožděný.“⁴⁹

„V předškolním věku přetrvává u deprivovaných dětí povrchnost citových vztahů. Potřeba někomu patřit je výrazná, děti se upínají na sestry nebo vychovatelky, dožadují se nové „maminky“, nebo si idealizují své rodiče, na které si nepamatují, nebo s nimiž nic dobrého neprožily.“⁵⁰

„Ve školním věku mívají téměř všechny deprivované děti horší prospěch, než odpovídá jejich skutečným intelektovým schopnostem. U školních dětí se také často projevuje deprivace nápadnostmi a výkyvy v chování, zvláště v sociálním styku. Po traumatizujících zážitcích v rodině a po zpřetrhání všech vztahů v důsledku změn prostředí se mohou objevit neurotické potíže, prohlubuje se citová otupělost a nedůvěra k lidem, někdy také agresivita.“⁵¹

„V pubertálním a adolescentním věku se projevují důsledky prožité deprivace situace ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování, dále to bývá posunutá hierarchie hodnot, nežádoucí rysy charakteru, zvýšené nebezpečí vzniku závislosti na alkoholu, drogách atp.“⁵²

⁴⁸ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*, s.135.

⁴⁹ Tamtéž, s. 135.

⁵⁰ Tamtéž, s. 135.

⁵¹ Tamtéž, s. 135.

⁵² MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 10.

Nejohroženější je skupina malých dětí, ty mohou jen velice těžko upozornit na to, že je něco v nepořádku. Dítě se může setkat s týráním, zneužíváním a celkovým zanedbáváním.

„Osobnost dítěte má rovněž vliv na to, v jaké míře je dítě zanedbáváním i dalšími typy ohroženo. Jedná se především o psychické a fyzické dispozice dítěte, jeho zkušenosti a schopnosti. Významné jsou hlavně schopnosti řešit obtížné situace, znalosti o tom, jak v nouzi přivolat pomoc, a emocionální ladění dítěte - jak zvládá samotu, stres, bolest, nemoc apod. K nejohroženějším patří děti dlouhodobě nemocné nebo handicapované, v případě velmi malých dětí se jako rizikové počítá nízká porodní hmotnost.“⁵³

„Vždy, když je ohroženo zdraví, nebo dokonce život dítěte (ať již vlivem nějaké přírodní či sociální katastrofy nebo vlivem negativního či lhostejného chování jeho primárních a sekundárních vychovatelů a pečovatелů, vrstevníků či jiných osob), projevuje se toto ohrožení mj. tím, že nejsou naplňovány některé základní životní (vitální) potřeby dítěte. Ohrožené dítě může být a mnohdy bývá, vlivem takových událostí traumatizováno. Pravidlem však bývá, že ohrožené dítě je téměř vždy deprivované právě díky nedostatečnému naplňování základních životních potřeb.“⁵⁴

Při zjištění negativních skutečností v rodině je to právě sociální pracovnice, která řeší situaci ohrožení vývoje nebo dokonce života dítěte a účastní se odebírání dítěte z rodiny.

„Sociální práce je uměním, které vyžaduje velkou škálu dovedností. Jde především o porozumění pro potřeby druhých a schopnost pomáhat lidem. Sociální práce je také vědou, neboť disponuje teoriemi a dále vytváří nové teorie vysvětlující vznik a řešení individuálních, skupinových a komunitních problémů. Osobní předpoklady sociálního pracovníka, jeho talent, tvořivost jsou základem. Bez vzdělání a kultivace svého talentu však sociální pracovník nevystačí. Dnešní

⁵³ PEMOVÁ, T. *Zanedbávání dětí není výjimečné, Děti a my*, s. 34.

⁵⁴ MATĚJČEK, Z. *Sborník z V. konference sociálních pracovníků k rodinné problematice*, s. 32.

komplikované společenské poměry vyžadují odbornou přípravu nejvyšší kvality.“⁵⁵

„Všechny výzkumy v této oblasti prokázaly v souladu s praktickými zkušenostmi všech zúčastněných, včetně pěstounů, že psychická deprivace je napravitelná v mnohem větší míře, než se předpokládalo. Dlouhá doba sledování potvrzuje trvalost této nápravy a umožňuje také zjišťovat faktory, které se na nápravě podílejí.

Byly sledovány především tyto : genetické dispozice, hloubka a rozsah deprivace, kvalita a počet prostředí, v kterých dítě žilo před přijetím do pěstounské rodiny, věk dítěte při přijetí do této rodiny, osobnost pěstounů a vztahy v pěstounské rodině. Potvrdil se původní předpoklad, že nejvýznamnější, rozhodující a nezastupitelný faktor pro nápravu psychické deprivace je kvalita náhradní rodiny. Tím se současně potvrdil předpoklad, že je možné vytvoření dobrých rodičovských vztahů i vůči dítěti svěřenému, bez základu biologického rodičovství.“⁵⁶

3.4 Psychická subdeprivace

„Naproti tomu vyrůstá nový problém, neméně závažný, který označujeme jako „psychickou subdeprivaci“. Její definice odpovídá definici psychické deprivace. V případě subdeprivace máme před sebou také deprivace obraz příznaků, jenomže v méně výrazné, méně určité, méně dramatické podobě, než jsme je dříve nacházeli u dětí vyrůstajících v chudobě emocionálních vztahů, zpravidla v ústavních zařízeních, mimo vlastní rodinu apod.

Jednotlivé zachycené odchylky samy o sobě jsou zpravidla jen lehké, jemné, nenápadné. Nápadnými se stávají až v jejich souhrnu. Pak také se teprve zřetelně jeví jejich společenská závažnost, neboť v základech postihují vztahy lidského

⁵⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 87.

⁵⁶ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*, s. 15.

jedince k jeho sociálnímu okolí – vztahy k výchozí rodině, k přátelům a spolupracovníkům, vztahy erotické, manželské, k vlastním dětem.⁵⁷

Netýká se jenom relativně malého počtu dětí v ústavech, ale poměrně většího dětí v rodinách, které jsou navenek třeba nenápadné. Takové rodiny přirozeně nejsou předmětem pozornosti a zájmu orgánů péče o děti ani zdravotnických institucí. Jestliže však uspokojivá seberealizace člověka v dnešní společnosti předpokládá jeho daleko větší vyspělost, zralost a připravenost pro roli mileneckou, manželskou, rodičovskou, než tomu bylo v minulých dobách, je nedostatek podmínek pro dosažení takovéto vyspělosti jistě okolností velice závažnou. Vychyluje utváření životních postojů, včetně postojů rodičovských, nevýhodným směrem, takže je nebezpečí přenosu nepříznivých vlivů na příští generaci.⁵⁸

„Z vlivů vedoucích jak ke vzniku poruch osobnosti a chování, tak ke vzniku rozmanitých duševních onemocnění, v odlišných a neurčitých podobách k osobnosti deprivanta, jsou duševní poranění v dětském věku. Může být jednorázové nebo dlouhodobé a opakované. Mohou souviset s porušenou vazbou mezi matkou nebo člověkem, který matku nahrazuje, popřípadě s patologickými vztahy v rodině. Děti duševně poraněné v době, kdy ještě téměř nemluví, například mezi patnáctým a osmnáctým měsícem života, mohou později vyjadřovat svá poranění a z nich plynoucí pocity kresbou a hrou. Jejich společnými následky jsou vracející se vzpomínky, zvláště zrakové, opakující se druhy chování, strach vázaný na okolnosti poranění a změna postojů k lidem, budoucnosti a životu.“⁵⁹

„Změna těchto postojů je doprovází rovněž dlouhodobě nebo celoživotně. Důsledkem opakovaného duševního poranění bývají poruchy paměti, citového života a vysoké riziko porušené osobnosti. Pro nepostižené děti bývá představa o délce života doprovázena pocitem něčeho nikdy nekončícího. Duševně poraněné děti říkají, že žijí ze dne na den, jejich pocit budoucnosti je pocitem z něčeho

⁵⁷ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*, s. 281.

⁵⁸ KOUKAL, P. *Škola pro všechny, Psychologie dnes*, s. 14.

⁵⁹ MATĚJČEK, Z. ; DYTRÝCH, Z. *Děti, rodina a stres*, s. 198.

omezeného, krátkého a nejistého. Někdy mívají pocit, že budoucnost neexistuje.⁶⁰

Některé výzkumy hledaly společné rysy dětí, které se jeví jako odolnější vůči nepříznivým životním okolnostem. Takové děti charakterizoval aktivní temperament, společenskost, dobrá schopnost komunikace a správná percepce vlastních možností k ovlivňování svého osudu. Setkání s lidskou krutostí a brutalitou zasahuje často základní důvěru člověka v dobro a smysluplnost okolního světa, prožitá bezmocnost a násilné narušení osobní integrity jsou hlubokým zásahem do jeho psychiky.⁶¹

Důsledky prožité deprivace mohou přetrvávat i do dospělosti. Dospělí mohou mít problémy v partnerských vztazích, jako rodiče bývají nejistí ve výchově svých dětí. Diagnostika psychické deprivace je velmi náročná a obtížná. Rozhodující je psychologické vyšetření, dále je nutné pediatrické vyšetření a zhodnocení genetických dispozic, k tomu dále podrobné sociální šetření sociální pracovníce zaměřené na funkčnost rodiny a na případnou možnost návratu dítěte do ní. U předškolních a školních dětí je potřebný názor pedagoga, případně speciálního pedagoga.

Ti všichni se musí shodnout na komplexním posouzení stavu dítěte. Z něj pak má být vyvozena co nejpravděpodobnější prognóza jeho vývoje a doporučení léčebná, výchovná o sociálně-právní.

4 Systém pěstounské péče v České republice

4.1 K historii pěstounské péče

Za předchůdce pěstounské péče můžeme považovat instituci kojných, která existovala ve středověku. Ideál krásy „vyšší třídy“ se neslučoval s těhotenstvím, porodem a kojením dítěte. Kojná bydlela buď přímo v sídle šlechtice, nebo bylo

⁶⁰ MATĚJČEK, Z. ; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*, s. 198.

⁶¹ VIZINOVÁ, D. ; PREISS, *Psychické trauma a jeho terapie*, s. 15,16.

dítě svěřeno na dva roky kojné na venkov. Pokud to dítě přežilo, bylo přijato zpět do rodiny, ale nejednalo se o příliš častý jev.⁶²

V době osvícenství se začaly hromadně zřizovat nalezince, institut placených kojných a chův stále přetrvával. V této době se již objevil úřední název „pěstouni“. Pěstounka měla být zdravá, „poněkud majetná“ a mravně zachovalá, což dokládala vysvědčením. Realita se však mnohdy neslučovala s obecnými předpoklady. Plat pěstounky byl vzhledem k věku dítěte sestupný (v 1. roce 6 zlatých, ve 2. roce 4 zlaté a od 3 do 6 let pouhé 3 zlaté). Děti vyrůstající v těchto podmínkách byly na první pohled velmi chudobné. Avšak již v této době byl lékař povinen každé dva měsíce navštěvovat rodinu pěstounky. Po uplynutí šesti let se děti vracely zpět do nalezinců. Pouze 15 % nalezenců se dožilo stáří 10 let. Z ústavu děti putovaly do kláštera, poté do své domovské obce, kde byly svěřeny do péče rodiny, která se o ně starala, skončily v pastoušce, kde pomáhaly pastýři nebo byly živeny střídavě po domech a chodily po žebrotě. Okresní sirotčince, které vznikly v roce 1868, byly pokrokovým zařízením.⁶³

V roce 1902 byl zřízen sirotčí fond a od roku 1904 vznikaly Okresní komise pro péči o mládež, jejichž úkolem bylo starat se o děti opuštěné a osiřelé. V roce 1908 vzniklo Ústředí péče o mládež ve Vídni a také v Praze vznikla samostatná Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě.⁶⁴

Po roce 1918 byla velká část úkolů přenesena na spolky Okresní péče o mládež (OPM), které mohly být soudem pověřeny k dozoru a dávání povolení pro svěřeni dítěte do pěstounské péče. Povolení se udělovalo vydáním pěstounské knížky osobám, jejichž osobní vlastnosti, rodinné, zdravotní, majetkové a bytové poměry skýtaly záruku toho, že budou vykonávat svědomitě řádnou péči o dítě. Pokud pěstoun nevykonával péči svědomitě či vůbec neměl povolení k výkonu péče, mohl být sankcionován a na to dohlížel důvěrník.⁶⁵

Stát zřizoval okresní sirotčince (v roce 1931 jich bylo 24) a dětské domovy (60),

⁶² MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 25.

⁶³ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 26, 27.

⁶⁴ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 28.

⁶⁵ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 29.

kteře sloužily pouze pro dočasny pobyt. Jejich funkce se blížila dnešním diagnostickým ústavům. Poté byly děti vráceny zpět do rodin, nebo pro ně byly vyhledány vhodné pěstounské či adoptivní rodiny. Pouze v nejhorším případě přecházely děti do ústavů pro starší děti či do zařízení pro „mládež úchylnou“.⁶⁶

„Pěstounská péče se dělila na čtyři typy:

1) Pěstounská péče „nalezenecká“ navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci. Dítě bylo většinou svěřeno oběma manželům. Dítě bylo v rodině nejdříve do 10 let, později do 16 let a poté se vracelo zpět do ústavu.

2) Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež.

Zhruba 4 000 dětí bylo opatrováno za plat a více než 3 000 dětí bylo opatrováno bez nároku na odměnu.

3) Pěstounská péče v tzv. koloniích zakládaných v určitých sousedních obcích.

4) Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, která vznikla bez soudního jednání. Tento způsob péče se později měnil na svěřování dětí prarodičům či jiným příbuzným. Tento typ pěstounské péče je jediným, který přetrval z doby první republiky až do sedmdesátých let .

Negativním zlomem byl nástup komunistického režimu v ČSR v roce 1948. Byly zrušeny všechny stávající spolky OPM i jejich zemská ústředí, úkoly péče o mládež byly přeneseny na okresní a zemské národní výbory. Následně byla zrušena úprava pěstounského (schovaneckého) poměru i zákon upravující pěstounskou péči a dohled nad ní. V souladu s principy komunistické ideologie bylo výslovně zakotveno výsadní postavení ústavní péče před náhradní rodinnou péčí. Přednost měla kolektivní výchova. Pěstounská péče ve všech formách, kromě probuzenecké, byla zrušena v r. 1950.⁶⁷

Nová kodifikace rodinného práva vyšla v podobě dosud platného zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, kterým byl zrušen zákon o právu rodinném z roku 1949 i zákon o sociálně právní ochraně mládeže z roku 1952. Zákon o rodině stále neobsahoval úpravu pěstounské péče, pouze umožňoval jako jinou formu

⁶⁶ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 29.

⁶⁷ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 29, 30.

náhradní rodinné péče alespoň svěřením dítěte do výchovy jiného občana než rodiče, který poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.

V roce 1970 byla zásluhou Sdružení přátel SOS dětských vesniček otevřena první SOS vesnička v Doubí u Karlových Varů. Poté vznikla i SOS dětská vesnička ve Chvalčově. Tyto události vedly k tomu, že roku 1973 (po více než 20 letech) byla pěstounská péče opět oficiálně ukotvena v zákoně.

Po roce 1989 došlo ke zrušení národních výborů a oblast sociálně-právní ochrany dětí byla převedena do kompetencí obcí, okresních úřadů a MPSV. Došlo i k úpravám v zákoně, kde bylo nestátním organizacím povoleno provozovat zařízení pro výkon pěstounské péče a byl ustaven institut předpěstounské péče. Roku 1999 byl vydán zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, který zrušil zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Úprava pěstounské péče byla zcela přirozeně integrována do zákona č. 94/1963 Sb., o rodině mezi ostatní formy náhradní rodinné péče, což trvá dodnes.⁶⁸

4.2 Současnost

Pěstounská péče je nejrozšířenější forma náhradní rodinné výchovy vedle formy osvojení. Je zprostředkována, řízena a kontrolována státem a ze strany státu zabezpečena dávkami.

Pěstounská péče umožňuje dětem, které z právních, zdravotních a sociálních důvodů nemohou být osvojeny, výchovu v rodině. Do pěstounské péče jsou umisťovány děti, které vyžadují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině, bývají většinou vyššího věku, se zdravotním postižením, s prognózou zvláštní školy, jiného etnika nebo sourozenecké skupiny. Jedná se o děti, které nejsou právně volné, rodiče je navštěvují jen výjimečně, ale neupravují si své rodinné a sociální prostředí tak, aby se dítě mohlo vrátit zpět do rodiny. Děti na základě sociálně-právního řešení jejich sociálního statusu jsou po určité době, jsou-li splněny všechny podmínky, umisťovány do pěstounské péče,

⁶⁸ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 30.

pokud se nepodaří návrat k biologickým rodičům. Jen na základě všech dostupných podkladů o vývoji dítěte je možno zprostředkovat státním orgánem kontakt žadatelů s dítětem, provést patřičné právní úkony a poté předat dítě pěstounům.

4. 2. 1 Druhy pěstounské péče

1) *„Individuální“* – zajišťovanou prarodiči a jinými příbuznými (příbuzenecká pěstounská péče) a cizími osobami – pěstouny, jako klasickou pěstounskou péčí, která má dlouhodobý charakter. Také je zde možno uvést poručenství

Individuální pěstounská péče vykonávaná pěstouny je svazek poněkud volnější než osvojení. Pokud jde o porozumění dítěti a nároky na přizpůsobení výchovy jeho osobnosti, je situace prakticky táž jako v případě adopce. Jinak je tomu ovšem v otázce rodičovské identity. Pěstounství už z principu nepřipouští stylizaci do postavení rodičů vlastních, nebo ji přinejmenším velice ztěžuje. Vnější znaky identity (křestní jméno a příjmení, jména rodičů a ostatní údaje z identifikačních dokladů) si dítě do nového svazku přináší z vlastní rodiny. Také některé právní úkony týkající se dítěte nepřísluší pěstounům, nýbrž jiným správním institucím. Jestliže jsou tedy pěstouni neustále vedeni k tomu, aby se do role vlastních rodičů nevžívali, mají větší možnost než rodiče adoptivní přijímat dítě takové, jaké je. Snáze se vyhnou přepjatému očekávání a realističtěji nahlízejí na moc a účinnost své výchovy. Špatný školní prospěch dítěte je spíše přijímán s pochopením, stejně jako výrazné projevy jeho temperamentu. Fakt, že pěstounský svazek není definitivní (i když je samozřejmě žádoucí, aby byl pokud možno trvalý), „uvolňuje“ pěstouny i k tomu, aby přijímali děti se zdravotním postižením nebo s problematickou vývojovou prognózou.“⁶⁹

2) *„Skupinovou“* – kterou představují zařízení pro výkon pěstounské péče, velké pěstounské rodiny a SOS dětské vesničky.

⁶⁹ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 47.

Zařízení pro výkon pěstounské péče umožňují přijímat větší počet dětí, obvykle 6- 8 dětí. Jsou to děvčata i chlapci, přičemž věkové rozvrstvení přibližně odpovídá rodinné situaci. Početnost takového rodinného společenství je dnes u nás jevem natolik nezvyklým, ba výjimečným, že může uvádět rodinu do sociální izolace a že k ní přitahuje více kritické pozornosti sociálního okolí. Takováto velká rodina přináší každému jednotlivému dítěti specifický, bohatý a pozoruhodně členitý vzorec podnětů. Při více dětech se ještě dále zvyšuje porozumění pro individuální charakteristiky dětí, snižují se nároky na jejich sociální úspěšnost a zvyšuje se tolerance k jejich nedostatkům. Škola je zdrojem problémů ještě v menší míře než v individuální pěstounské péči. Mezi dětmi se navozuje zcela přirozeně dělba práce a úkolů. Nenásilně jsou stimulovány i ostatní prosociální vlastnosti.⁷⁰

O děti v zařízení se stará manželský pár, jehož postavení a způsob péče o děti, při zachování charakteristik se blíží profesionální úrovni. V praxi je realizován postup, kdy děti jsou svěřeny do péče obou manželů nebo jen ženy, ale výkon pěstounské péče jako povolání náleží častěji ženě z důvodu, že manžel má své zaměstnání a do péče o děti se zapojuje přirozeně jako muž a otec v běžné rodině. Pěstounce pak náleží zvláštní odměna, která se posuzuje podle zvláštních předpisů jako plat.⁷¹

Výhodnější materiální zabezpečení na provoz zařízení poskytované zřizovatelem, kterým může být obec, kraj nebo osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí umožňuje pěstounům větší uvolnění psychické i fyzické kapacity na optimální uspokojování potřeb dětí, na zabezpečení řádného vývoje, na řešení nejrůznějších zdravotních a výchovných problémů. Zařízení se zpravidla zřizuje v samostatném objektu nebo prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro rodinu s větším počtem dětí. Zřizovatel zařízení uzavírá s pěstounem

⁷⁰ MATĚJČEK, Z. ;KOLUCHOVÁ, J. et.al. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16.

⁷¹ MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 47.

dohodu o výkonu pěstounské péče v zařízení. Zřizovatel pěstounovi hradí poměrnou část nákladů na domácnost jako např. elektřinu, plyn, vodu apod.

Velké pěstounské rodiny nejsou zvýhodněny žádnými dotacemi, ale přijímají děti individuálně po dohodě s orgánem sociálně-právní ochrany v místě trvalého bydliště.⁷²

„*SOS dětské vesničky* jsou zřizovány pro sourozenecké skupiny dětí a děti, které se nepodaří umístit do náhradní rodinné péče. O děti pečuje většinou matka – pěstounka, která může mít ku pomoci další ženu „tetu“. V současné době je již přípustný model i manželského páru pro tento druh pěstounské péče. Do rodinné buňky je zpravidla přijímáno 6 dětí. Matka – pěstounka bydlí se svěřenými dětmi v samostatném domečku. vesničku tvoří 10-12 takových domků.“⁷³

Poručenství – jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému dozoru. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudu. Poručník má nárok na dávky státní sociální podpory jako pěstoun.⁷⁴

Ve stávajícím systému náhradní rodinné péče se od 1.6.2006 objevuje nový institut, kterým je *pěstounská péče na přechodnou dobu*. Můžeme říci, že jde o rodinnou, individuální formu péče, státem podporovanou, která by měla být nezletilým dětem poskytována po nezbytně nutnou, relativně krátkou dobu v domácnostech pěstounů nebo i v zařízeních pro výkon pěstounské péče.

⁷² MATĚJČEK, Z. et.al. *Náhradní rodinná péče*, s. 49.

⁷³ MATĚJČEK, Z. ; KOLUCHOVÁ, J. et.al. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16.

⁷⁴ Tamtéž, s. 17.

Děti, které náhle nemohou zůstat ve své rodině, ale jejich situace neodpovídá osvojení nebo dlouhodobé pěstounské péči, mohou být tedy umístěny do přechodných pěstounských rodin. Soud může do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřit dítě, které nemůže po určitou dobu z velmi závažných důvodů zůstat ve své vlastní biologické rodině, avšak je zde předpoklad, že po pominutí těchto závažných důvodů by se mohlo dítě vrátit zpět do rodiny. Jedním z důvodů umístění nezletilého dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu může být například dlouhodobá hospitalizace rodičů v nemocnici, ve výkonu trestu apod. Dítě může být také svěřeno do přechodné pěstounské péče na dobu, než je dán rodiči souhlas s jeho osvojením bez vztahu k určitým osvojitelům. Náhradní rodina dětem ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochranou dětí a odborníky na náhradní rodinnou péči pomůže vrátit se domů nebo eventuálně přejít do trvalé náhradní rodiny.⁷⁵

Z hlediska finančního zajištění náleží pěstounům i dětem v přechodné pěstounské péči dávky pěstounské péče ze systému státní sociální podpory, a to ve stejném rozsahu jako v ostatních případech svěřením dítěte do klasické pěstounské péče.

4. 2. 2 Dávky pěstounské péče

Podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře mají pěstouni nárok na tyto typy dávek :

- a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- b) odměna pěstouna
- c) příspěvek při převzetí dítěte
- d) příspěvek na zakoupení motorového vozidla⁷⁶

Těmito dávkami se přispívá na potřeby spojené s péčí o dítě, o které se rodiče nemohou nebo nechtějí starat a které je svěřené do pěstounské péče. S výjimkou sociálního příplatku může pěstounovi a dítěti svěřenému do pěstounské péče

⁷⁵ zákon č. 94/1963., o rodině, v platném znění, § 45a odst. 2.

⁷⁶ zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře v platném znění, § 36.

vzniknout nárok i na další dávky státní sociální podpory, např. na rodičovský příspěvek, přídavek na dítě apod.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte představuje nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče. Příspěvek se poskytuje do dosažení zletilosti dítěte nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem.
- Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,3násobek životního minima dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum dítěte, zvyšuje úměrně stupni postižení a činí 2,35 u dlouhodobě nemocného dítěte, 2,90 u dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte a 3,10 u dlouhodobě těžce zdravotně postiženého dítěte. Výše příspěvku pro zaopatřené nezletilé dítě se stanoví jako součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40.

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle věku a zdravotního stavu dítěte v pěstounské péči měsíčně v Kč				
Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	dlouhodobě nemocné	dlouhodobě zdravotně postižené	dlouhodobě těžce zdravotně postižené
	koeficient 2,30	koeficient 2,35	koeficient 2,90	koeficient 3,10
do 6 let	3 680	3 760	4 640	4 960
Od 6 do 15 let	4 508	4 606	5 684	6 076
Od 15 do 26 let	5 175	5 288	6 525	6 975
zdroj MPSV				

Odměna pěstouna

- Odměna pěstouna je určitým způsobem společenské uznání osobě pečující o cizí dítě v pěstounské péči. Výše odměny činí součin životního minima

jednotlivce a koeficientu 1.0 za každé svěřené dítě, tj. 3 126 Kč měsíčně za jedno dítě.

- Na **odměnu pěstouna ve zvláštních případech** má nárok pěstoun, který pečuje alespoň o 3 svěřené děti nebo alespoň o jedno svěřené dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III., IV. Odměna pěstouna ve zvláštních případech za kalendářní měsíc činí součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,5. Za každé další dítě v pěstounské péči se odměna pěstouna zvyšuje 0,5 životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě a o 0,75 životního minima jednotlivce, jde-li o další dítě se stupněm závislosti II., III., IV.
- Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží, jen jestliže pěstoun není po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. Tato odměna se pro účely zdravotního pojištění, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti posuzuje jako plat.

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3 126
2	6 252
3	17 193
4	18 756
1 závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II., III., IV.	17193

Příspěvek při převzetí dítěte

- Účelem příspěvku při převzetí dítěte je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě přicházející do náhradní rodinné péče. Výše příspěvku je stanovena pevnými částkami podle věku dítěte.

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte v Kč
do 6 let	8 000
6-15 let	9 000
15 - 26 let	10 000

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

- Náleží pěstounovi, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Podmínkou nároku dále je, že vozidlo nesmí pěstoun používat pro výdělečnou činnost.
- Příspěvek je poskytován ve výši 70 % pořizovací ceny vozidla, resp. ceny opravy vozidla, nejvýše však 100 000 Kč.⁷⁷

4. 2. 3 Zprostředkování pěstounské péče

Rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče předchází řada činností, které uskutečňují orgány sociálně-právní ochrany a též soudy. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí upravuje postup žadatelů při uplatňování žádostí o svěřením dítěte do pěstounské péče a postup orgánů sociálně-právní ochrany při vyhledávání vhodných pěstounů pro děti, které trvale nebo přechodně nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině a pro které je třeba zajistit péči v náhradní rodině.

Zprostředkováním začíná vlastní proces zajišťování náhradní rodinné péče pro dítě, který zaručuje dětem i žadatelům potřebnou právní jistotu a odpovídající ochranu jejich oprávněných zájmů – viz Příloha č. III.

Proces zprostředkování má několik fází a podle § 20 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně –právní ochraně dětí spočívá

- **ve vyhledávání dětí vhodných ke svěřením do pěstounské péče,**
- **ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny,**
- **v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny**
- **ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.**

⁷⁷ www: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

Zprostředkování pěstounské péče spočívající ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte a v zajištění osobního seznámení s touto osobou **nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou orgány sociálně-právní ochrany uvedené v § 4 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte.**⁷⁸

Nerespektováním tohoto ustanovení se fyzická nebo právnická osoba dopustí přestupku nebo správního deliktu

Zprostředkování se provádí **jen na žádost fyzické osoby**, která má zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele.

Žádost o zprostředkování může podat fyzická osoba, *kteřá je občanem České republiky a má zároveň na jejím území trvalý pobyt*. Cizinec může žádost uplatnit v případě, pokud má na území ČR povolen trvalý pobyt nebo je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR hlášen k pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí také v § 20 odst. 3 vymezuje situace, **kdy se zprostředkování neprovádí**.

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případě, kdy návrh na svěření dítěte do pěstounské péče podala fyzická osoba k dítěti *příbuzná a nebo blízká* dítěti nebo jeho rodině.

Ve výše uvedených případech, ve kterých se pěstounské péče neprovádí, má fyzická osoba možnost podat návrh na svěření dítěte do pěstounské péče přímo u soudu, aniž by uplatňovala žádost o zprostředkování u orgánů sociálně-právní ochrany dětí podle tohoto zákona.⁷⁹

⁷⁸ [www:http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

⁷⁹ Tamtéž

Vnitrostátní zprostředkování v rámci České republiky **zajišťují krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jednou z podmínek pro zprostředkování pěstounské péče je, že se žadatel účastní přípravy k přijetí dítěte do rodiny, kterou zajišťuje krajský úřad. Zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu, je součástí odborného posouzení pro zprostředkování pěstounské péče.**⁸⁰

V této souvislosti je třeba připomenout, že **úspěšnost osvojení nebo pěstounské péče je mimo jiné závislá též na správném výběru budoucího osvojitele nebo pěstouna.** Zajištění podmínek pro výběr vhodného osvojitele nebo pěstouna spočívá zejména v tom, že je třeba vybírat pro dítě vhodného osvojitele nebo pěstouna z co nejširšího okruhu osob a zároveň plně respektovat poznatky a zjištění o konkrétních potřebách dítěte.

Zprostředkování náhradní rodinné péče probíhá ve dvou etapách:

Nejprve obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele shromáždí potřebné doklady pro zprostředkování pěstounské péče a založí spisovou dokumentaci o žadateli (§ 21 odst. 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o žadateli, která obsahuje⁸¹ (viz Příloha č. III)

- a. žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje, jimiž jsou jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu;
- b. doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky;

⁸⁰ [www:http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

⁸¹ Tamtéž

- c. opis z evidence Rejstříku trestů vyžádaný obecním úřadem obce s rozšířenou působností;
- d. zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem;
- e. údaje o ekonomických a sociálních poměrech;
- f. písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující pěstounskou péči je oprávněn
 1. zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 2. kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;
- g. písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny;
- h. stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování pěstounské péče;
- i. stanovisko zřizovatele zařízení pro výkon pěstounské péče, vyžadované obecním úřadem obce s rozšířenou působností, podává-li žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče.

Po shromáždění všech potřebných dokladů postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace o žadateli ***neprodleně krajskému úřadu.***⁸²

Obdobně zakládá obecní úřad obce s rozšířenou působností spisovou dokumentaci o dětech, pro které je třeba zprostředkovat pěstounskou péči (§ 21 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Spisová dokumentace o dítěti obsahuje

- a. osobní údaje dítěte,

⁸² [www:http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

- b. doklad o státním občanství, o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území České republiky podle zvláštního právního předpisu anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení azylu,
- c. údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů,
- d. rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,
- e. zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte

Rovněž kopie spisové dokumentace o dítěti vhodném ke zprostředkování pěstounské péče se neprodleně postupuje z obecního úřadu obce s rozšířenou působností na krajský úřad k dalším krokům. Krajský úřad vytváří evidenci dětí a evidenci žadatelů, posuzuje vhodnost žadatelů a rozhoduje o zařazení žadatele o svěřením dítěte do pěstounské péče (§ 22 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).⁸³

Krajský úřad zařazuje děti a žadatele do své evidence pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče na základě předchozího **odborného posouzení**. **Odborné posouzení** pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče zahrnuje

- a. posouzení dítěte a žadatele,
- b. zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu (§ 11 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí),
- c. vyjádření dětí žadatele k přijetí dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,

⁸³ [www:http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

- d. posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,
- e. zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost; za bezúhonného se pro tyto účely nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte,
- f. u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí.⁸⁴

U dětí se posuzuje

- úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků,
- vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem;

U žadatelů se posuzuje

- charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě,
- předpoklad vychovávat dítě,
- motivace, která vedla k žádosti o k jeho svěřením do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro svěřením dítěte do pěstounské péče.

⁸⁴ [www:http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

Odborné posuzování provádí

- a. krajský úřad, jde-li o děti nebo žadatele, které zařazuje do evidence dětí nebo žadatelů krajský úřad, a to před zařazením do takové evidence, nebo kteří jsou v evidenci dětí nebo v evidenci žadatelů vedené krajským úřadem,
- b. ministerstvo, jde-li o děti nebo žadatele, kteří jsou v evidenci dětí nebo v evidenci žadatelů vedené ministerstvem.⁸⁵

Žadatelé o pěstounskou péči mají podle § 53 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí povinnost podrobit se při odborném posouzení vyšetření zdravotního stavu, sdělit údaje o svém zdravotním stavu a sdělit jméno, příjmení a adresu ošetřujícího lékaře a název a adresu zdravotnického zařízení, v němž se léčí.

Pokud se krajskému úřadu nepodaří zprostředkovat pro dítě pěstounskou péči ve lhůtě 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo po dobu 3 let pro žadatele zařazeného do evidence žadatelů, postoupí krajský úřad údaje z evidence dítěte nebo žadatele ministerstvu, které bude pokračovat ve zprostředkování na základě evidence dětí a evidence žadatelů vytvořené jednotlivými krajskými úřady (§ 22 odst. 7). V případě, že bude zprostředkovávat pěstounskou péči již ministerstvo, může krajský úřad využívat pro zprostředkování evidenci žadatelů vedenou ministerstvem. Krajský úřad také může dávat ministerstvu podněty a upozorňovat ministerstvo na vhodného pěstouna pro dítě, kterému už nezprostředkovává pěstounskou péči, ale zprostředkovává ji ministerstvo.⁸⁶

4. 2. 4 Poradní sbory pro zprostředkování náhradní rodinné péče

Pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče **zřizuje hejtman kraje jako zvláštní orgán kraje poradní sbor, jehož úkolem je doporučit pro**

⁸⁵ [www:http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

⁸⁶ Tamtéž

určité dítě vedené v evidenci krajského úřadu podle § 22 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí **vhodné žadatele**.

Poradní sbor tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany, zejména z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupci školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy a zaměstnanci krajského úřadu a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zařazení na úseku sociálně právní ochrany.

Poradní sbor se schází neprodleně poté, co krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro určité dítě.

Poradní sbor zřizuje i ministr práce a sociálních věcí, ke stejnému účelu a za podmínek jako poradní sbor na úrovni kraje, tedy pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.⁸⁷

4. 2. 5 Výběr pěstouna pro dítě

Pro účely zprostředkování pěstounské péče vyhledává krajský úřad pro děti vedené v evidenci tohoto krajského úřadu žadatele z evidence žadatelů vedené tímto krajským úřadem a z evidence žadatelů vedené ministerstvem. Krajský úřad při zprostředkování pěstounské péče **přihlíží k doporučení poradního sboru** pro zprostředkování náhradní rodinné péče.

Jestliže je krajským úřadem po projednání v poradním sboru vybrán z evidence žadatelů žadatel, který je vhodný stát se pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, **krajský úřad oznámí neprodleně tuto skutečnost písemnou formou vybranému žadateli.**

Na základě písemného oznámení krajského úřadu podle odstavce má žadatel **právo seznámit se s dítětem** a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto

⁸⁷ [www:http://mpsv.cz/cs/7298](http://mpsv.cz/cs/7298)

seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a **podat žádost o svěření dítěte do péče budoucích pěstounů**, a to *nejpozději do 30 dnů* ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu o tom, že byl pro konkrétní dítě vybrán jako vhodný pěstoun.

Obdobně jako krajský úřad postupuje při výběru vhodného pěstouna pro dítě ministerstvo v případech, ve kterých ministerstvo vyhledává pro děti vedené v evidenci ministerstva vhodné žadatele z evidence žadatelů vedené ministerstvem.⁸⁸

5 Pěstounská rodina

Rozhodnutí pro přijetí dítěte do pěstounské péče by nemělo být motivováno jen soucitem s jejich osudem nebo lítostí nad jejich zjevem nebo nějakým momentálním impulzem. Právě naopak. Mělo by být hluboce uváženo ze všech stran, což je lepší jak pro pěstouny, tak pro dítě.

Pěstouni dokáží dát rodinu dětem se zdravotním postižením, dětem starším, dětem rasově odlišným a často i celým sourozeneckým skupinám. Neberou si děti do péče proto, že by potřebovali další dítě do rodiny, berou si je proto, aby mu pomohli.⁸⁹

„Do pěstounských rodin přicházejí i děti, které nejsou opožděné v intelektovém vývoji, ale jsou problematické v oblasti citové a sociální. Přicházejí se špatnými vzpomínkami na svou rodinu, zraněny několika změnami prostředí, prožily mnohá příkoří, nemají žádoucí návyky ani morální přijatelnou orientaci. Pěstouni si prožijí s těmito dětmi často trpkou pubertu, potýkají se s názory pedagogů, že takové poruchy se nedají napravit. Někdy je nutná pomoc psychiatrů i pobyt v diagnostickém ústavu. Využívá se dalších nově vznikajících forem poradenství, ale hlavní úlohu zde mají a největší tíhu nesou pěstouni.

⁸⁸ [www: http://www.mpsv.cz/cs/7298](http://www.mpsv.cz/cs/7298)

⁸⁹ JEDLIČKOVÁ, J. *Chtěla bych nejen najít co nejvíce pěstounů, Děti a my*, s.32.

Je pro ně velmi těžké vytrvat, mít stále tu pravou míru trpělivosti a důslednosti, umět potrestat a přitom mít rád, nezpřetrhat pouta.“⁹⁰

Ukazuje se, že každá forma pěstounské péče má nějaké přednosti a nějaké nevýhody, ale ve srovnání s dětskými domovy má těch předností přece jen podstatně více. Každá takto nově založená rodina je individuální společenský organismus. Ne každá má schopnost přizpůsobit se dítěti, které je jí geneticky „cizí“ a často méně srozumitelné. Je tedy třeba nový svazek zakládat velice zodpovědně.⁹¹

„Nutno zmínit přednosti pěstounské péče v rodině s vlastními staršími dětmi.

- 1) Dítě, které přijde do rodiny, kde už děti jsou, tím zároveň získává sourozence
- 2) Velice záhy se vyvinou mezi vlastními a přijatými dětmi normální sourozenecké vztahy.
- 3) Rodiny dospělých dětí jsou přijatým dítětem vzorem.
- 4) Získávají dobrou školu citové a mravní výchovy, a to příkladem, ne poučováním.
- 5) Jsou zde ideální podmínky pro výchovu k zodpovědnému rodičovství.
- 6) Rodiče mají už zkušenosti s výchovou vlastních dětí
- 7) Starší manželé si svůj věk uvědomují a spíše přijmou starší dítě.“⁹²

Rodina žadatelů musí být posuzovaná jako celek, tedy včetně vlastních dětí. Jejich názory a postoje jsou stejně důležité jako názory jejich rodičů. I zde platí, aby pěstouni dovedli adekvátně posoudit vývoj celé rodiny i do budoucnosti, hlavně v těch případech, kde přijaté děti budou potřebovat celoživotní podporu a pomoc.⁹³

Pěstounská rodina je tedy jako každá jiná nesmírně složitý a dynamický celek a má navíc své specifické rysy a problémy.

Podle Koluchové (Psych. vývoj d. v PP) „vznikla v průběhu výzkumu a běžné poradenské činnosti kritéria hodnocení úspěšnosti pěstounské péče. :

⁹⁰ KOLUCHOVÁ, J. *Léčivá moc výchovy v pěstounské rodině*, s. 8.

⁹¹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s.17.

⁹² LAKOMÁ, J. *Sborník ze 4. konference o náhradní rodinné péči*, s. 65.

⁹³ KOLUCHOVÁ, J. *Sborník přednášek ze 6. konference o náhradní rodinné péči*, s. 199.

1. ***hloubka a stálost citových vztahů mezi pěstouny a dětmi*** – čím více se tyto vztahy blíží vztahům dětí a rodičů v dobré rodině, tím lepší je pěstounský svazek, dítě má být v pěstounské péči šťastné, blížit se pozici milovaného dítěte, v optimálních případech této pozice dosáhnout. Má být se svou minulostí seznámeno i vyrovnáno a považovat svěřeni do pěstounské rodiny za optimální řešení svého osudu. Pěstounům by mělo dítě přinášet pocit uspokojení, radosti a naplnění závažného životního poslání. I subjektivní hodnocení pěstounského svazku dítětem a pěstouny by tedy mělo být jednoznačně kladné. Při různých starostech vyskytujících se v každé rodině s vlastními dětmi, by neměli nikdy litovat svého rozhodnutí, že si dítě vzali do pěstounské péče. Dítě přijaté do pěstounské péče by nemělo manželský svazek, případně rodinný kolektiv narušovat a zatěžovat, nýbrž obohacovat.

2. ***tolerance k poruchám a problémům ve vývoji přijatého dítěte*** – mnohé se v pěstounské rodině upraví, ale některá postižení, organicky podmíněná, jsou do značné míry nebo zcela trvalá – pěstouni by měli zvažovat, co „unesou“, aniž by se zatrpkle obětovali. Od lékaře a psychologa by se měli pěstouni dozvědět nejen pokud možno podrobně jeho stav, ale především reálné možnosti i meze jeho vývoje a z toho vyplývající výchovný přístup. Když však pěstouni s problémy dítěte nepočítali, jsou jimi nemile překvapeni a nemají pak ani pro jeho výchovu motivaci a schopnosti, zhoršují se vztahy mezi lidmi, vzniká „začarovaný kruh“. Pěstouni dítě nevhodně kritizují, odmítají je, dítě prožívá frustraci, vznikají u něj sekundární potíže a poruchy na základě špatného výchovného postupu a vztahy se uvolňují. Dítě musí mít možnost rozvinout v náhradní rodině celou osobnost, kompenzovat nedostatky, vytvořit si adekvátní sebevědomí.

3. ***společná životní perspektiva*** – toto kritérium vyplývá z obou předchozích. Hluboké vzájemné citové vztahy a přijetí dítěte se všemi problémy jsou předpokladem společné, otevřené budoucnosti. Vztahy mezi rodiči a dětmi, a to i v dobré pěstounské rodině, se samozřejmě mění, vyvíjejí se. Pokud jsou děti v pěstounských rodinách malé a nejsou s nimi žádné potíže, neuvažují pěstouni

konkrétně o budoucnosti dítěte, zdá se jim vzdálená. Někteří připravují zcela cíleně budoucnost dítěte v rámci rodiny. Například ukládají dítěti část dávek, které na ně obdrží, počítají s ním v nově budovaném rodinném domě apod. Mají-li vlastní starší děti, mají dohodnuto, kdo by převzal péči o přijaté dítě, kdyby se o ně nemohli starat pro nemoc, úmrtí či jiný důvod. “⁹⁴

Pěstounská péče oficiálně končí zletilostí, ale dobří pěstouni mají přijaté děti jako své a stávají se později rádi „pěstounskými babičkami a dědečky“. Dobrá pěstounská rodina se vždy snaží řešit budoucnost svých přijatých dětí. Pěstouni by měli v přijatých dětech vidět své děti a naopak přijaté děti by se měly cítit jako ve své vlastní rodině a v pěstounech vidět své rodiče. Naopak na volnější vztahy ukazuje snaha pěstounů přesouvat starost o zabezpečení zletilých dětí po ukončení pěstounské péče na stát. I v rodinách hodnocených dříve kladně se pak objeví problémy s bydlením, finančními prostředky, s diferencovanými postoji vůči vlastním a přijatým dětem.

Tři uvedená kritéria jsou vzájemně propojena. Konečné zhodnocení pěstounské péče umožňuje teprve dospělý věk přijatého dítěte. Úspěchem i radostí pro všechny je, když dospělé „pěstounské dítě“ založí rodinu a je dobrým rodičem.

„Názor, který vyplynul z výzkumů je, že pěstounská rodina má pro přijaté dítě velký význam, velkou léčebnou sílu. Musí to být rodina vhodná právě pro daný typ dítěte. Platí již před mnoha lety formulovaná zásada „vhodné dítě do vhodné rodiny“.⁹⁵

Do pěstounských rodin jsou poslední dobou stále častěji přijímány romské či poloromské děti. Jaké jsou úkoly pěstounů, kteří přijali do své „bílé“ rodiny romské dítě ? Chránit je proti okolí, být tolerantní a otevření naslouchat. Pěstouni musí určitě často řešit otázky okolo jistých odlišností romských dětí. Toto dítě se liší jak od samotných pěstounů, tak i od jejich představ o výchově dítěte obecně.

⁹⁴ KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*, s. 74.

⁹⁵ MATĚJČEK, Z. ; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 125.

Náhradní rodiče si často stěžují na negativní povahové rysy svěřeného dítěte. Některé problematické chování může být vskutku nežádoucí a narušovat vztah mezi dítětem, pěstouny i ostatními sourozenci. S takovým dítětem je třeba pracovat jako s každým jiným a jeho „zlobení“ napravovat. Na druhou stranu lze těžko potlačovat vlastnosti pramenící ze samotné přirozenosti romského dítěte, jako je záliba ve volnosti, nízká ctižádost apod. V těchto případech je vhodnější pouze usměrnit či dokonce vytvořit přednost z takové zdánlivě negativní vlastnosti.⁹⁶

„Romská mentalita směřuje více k přítomnému času než k pohledu do budoucna, nehledě na to, že Romové této podmíněnosti příliš věří. Romské dítě tak není ke školní práci dostatečně motivováno a v podstatě naplní scénář, který očekává rodina i majoritní společnost : s obtížemi absolvuje speciální školu a skončí na úřadu práce“.⁹⁷

Zajímavé výsledky vyplynuly při sledování osobnostních vlastností a problémů romských dětí. Chlapci i děvčata jsou ve školním věku hodnoceny jako nápadně cílé a pohyblivé, popř. neklidné, družné, se sklonem k dominanci a smyslem pro humor. Často je jim připisována dobrosrdečnost, nesobeckost, štedrost. Na druhé straně vystupuje do popředí malá snaživost, nedostatek ctižádosti, poslušnosti a pečlivosti. Většinou zdravotní stav těchto dětí bývá dobrý, ale specifickou zdravotní oblastí jsou neurotické poruchy, které výrazně zvyšují náročnost výchovy. Bývají to poruchy spánku, pomočování, úzkosti, tiky, neurotické napětí, neklid aj. Naopak ve straším věku (okolo 15 let) jsou hodnoceny častěji jako poslušné, submisivní, více samotářské, citlivější a s menším smyslem pro humor. Zároveň se v pubertě objevují u romských dětí, dvaapůlkrát častěji než u dětí neromských, závažnější problémy.

Sociálně osiřelé romské děti patří v naší dětské populaci k těm, které jsou nejvíce znevýhodněny, k těm, které mají nejmenší šanci zažít a poznat, co je to jistota rodičovské náruče a atmosféra rodinného kruhu okolo stolu, nejen svátečního. Právě tyto každodenní zkušenosti jim chybí a jejich absence se

⁹⁶ PISKAČOVÁ, K. *Romské děti v „gádžovské rodině“*. *Děti a my*, s. 32.

⁹⁷ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 281.

podepisuje na tom, že ani ony samy nebudou schopny tyto „nezbytnosti“ poskytovat vlastním dětem. Je zřejmé, že problémy v pěstounských rodinách neprovázejí jen děti romské a jejich náhradní rodiče, ale i děti a náhradní rodiče, jejichž startovací podmínky mohou na první pohled vypadat zcela příznivě.⁹⁸

„K problémům, které doprovázejí dospívání a mladou dospělost se přidávají v pěstounských rodinách ještě další významné skutečnosti. Např. vědomí, že rodiče nejsou vlastní, kde jsou ti praví a proč nejsem u nich. Také při navazování partnerských vztahů je nutno skutečnost uvést na pravou míru a podat vysvětlení rodičů partnera. Ti bývají někdy kritičtí, mohou mít i výhrady k „dítěti z pěstounské rodiny“. proto je nutné vše co se týká biologické rodiny dětem vysvětlovat, aby později dovedly čelit všem situacím, které budou muset vyřešit.

Životní období osamostatňování od rodičů nadále můžeme sledovat v řadě různých rovin. V rovině emocionální se dospělé děti osvobozují od potřeby emoční podpory a souhlasu rodičů se svým jednáním a chováním. S tím souvisí vytvoření odlišných postojů, hodnot a přesvědčení. V rovině funkční si mladý člověk začíná své fyzické potřeby zabezpečovat sám bez ekonomické podpory rodičů. Vznik nezávislosti v těchto oblastech je součástí vytváření zdravého dospělého vztahu mezi rodiči a jejich dětmi.“⁹⁹

5. 1 Kontakt s původní rodinou

Vždy jde o velmi individuální záležitost a u každého dítěte je třeba ji posuzovat velmi opatrně. Většina pěstounů se jakéhokoliv kontaktu s původní rodinou přijatého dítěte velmi obává.

Archerová ve své knize radí : „Ať už se však původní rodina starala o dítě sebehůře, byla a stále bude jeho součástí. Nikdy by se pěstouni neměli bát o ní s dítětem mluvit a pokusit se získat hmatatelné připomínky jeho dřívějších let. Existují však samozřejmě různé faktory, které mají vliv na to, jak častý kontakt

⁹⁸ KOVAŘÍK, J. *Romské děti v náhradní rodinné péči*, s. 23, 24, 31.

⁹⁹ RAJMICOVÁ, K. *Dospělé děti a jejich rodiče, Psychologie dnes*, s. 16.

a jaká forma kontaktu s důležitými osobami minulosti dítěte bude nejlépe vyhovovat jak dítěti, tak pěstounům.“

„Je zvlášť důležité, aby všichni měli co nejčistší úmysly a mysleli především na potřeby a zájmy dítěte. Často se radí, aby kontakt zprostředkovala zkušená „třetí strana“. Udržet spojení navázané hned zpočátku je však vždy snazší než hledat dané osoby po letech. Je nutné počítat s tím, že přijde doba, kdy se dítě bude chtít o sobě a o své minulosti dozvědět co nejvíce.“¹⁰⁰

Dítěti je nutné přiznat, že v jeho životě existují úseky, k nimž se váže smutek a zklamání, ale je si třeba uvědomit, že vinu za to, co se stalo, nenesou náhradní rodiče. Je třeba vynaložit dlouhodobé úsilí, aby dítěti vyvrátili jeho přesvědčení, které bývá hluboko zakořeněné, že ho rodiče opustili, protože bylo špatné a nezaslouží si, aby se o něj starali. Co dítě neví, to si snadno vymyslí, a jeho představy bývají často mnohem horší než skutečnost.

„Ať se již rozhodnou náhradní rodiče pro jakoukoli formu kontaktu, vše musí napřed pečlivě zvážit a s rozhodnutím nespíchat. Nepodlehnout tlaku dobře míněných rad profesionálů, kteří jim budou radit, že kontakt s původní rodinou je pro dítě užitečný v každém případě, nebo že je naopak vždy škodlivý.“¹⁰¹

Ve své praxi se setkávám většinou pouze s krátkodobým zájmem ze strany biologických rodičů o kontakt s dítětem. Jedná se spíše o jednorázové pohnutky rodičů, které bývají spojené s jednáním u soudu, kdy si rodiče opět připomenou své rodičovství k danému dítěti. Z jejich strany nejde o opravdový zájem o děti. Jde o to, že si své sociální poměry většinou neupravují a nesnaží se ani vzhledem k dítěti, které je svěřené do pěstounské péče, vytvořit podmínky pro jeho návrat do biologické rodiny, nemají finanční prostředky pro realizaci návštěv. V případě, že přijedou za dětmi, hodně jim toho naslibují a poté již o další kontakt nemají zájem, nadále selhávají ve svých slibech, které dětem dali. Domnívám se, že toto jednání opět dítě psychicky poškozuje. V jiné rodině se stalo i to, že si rodič vynucoval pod různými pohrůžkami na pěstounech finance na zpáteční cestu.

¹⁰⁰ ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*, s. 96.

¹⁰¹ ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*, s. 99.

Jinde v pěstounských rodinách funguje písemný kontakt s biologickými rodiči, kdy pěstounka jedenkrát za tři nebo šest měsíců matce napíše jakým způsobem děti prospívají, mnohdy připojí i fotografie dětí. Děti samotné písemný kontakt s rodiči odmítají.

Ve většině pěstounských rodin na prachaticku však o své děti rodiče neprojevují žádný zájem. Mnohdy nevíme, kde se v současné době zdržují a jaké jsou jejich životní podmínky (výkon trestu, drogová závislost, prostituce, neznámý pobyt, vyhlášeno dlouhodobě celostátní pátrání apod.).

5.2 Organizace zabývající se náhradní rodinnou péčí

Lidé, kteří mají svěřené dítě do pěstounské péče, by si měli uvědomit, že i při své snaze a dobré vůli se bez pomoci neobejdou. Existují různé organizace a instituce, které se náhradní rodinnou péčí zabývají, pořádají různé kurzy, pobyty (víkendové, prázdninové apod.), ale poskytují také poradenství a další služby.

Jsou to např. :

- poradit mohou pracovníci krajských a obecních úřadů, nebo úřadů pověřených obcí
- kromě úřadů mohou pomoci :
- Středisko náhradní rodinné péče – www.rodina.cz/SNRP
- Sdružení pěstounských rodin – www.pestouni.cz
- ISIS – občanské sdružení pro pomoc dětem bez domova – www.brailnet.cz/isi/index.htm
- Nadace Terezy Maxové – www.adoptce.com
- Nadační fond pro opuštěné děti Rozum a cit – www.rozumacit.cz
- Natama – Institut náhradní rodinné péče – www.natama.cz
- Fond ohrožených dětí – www.fod.cz
- Linka důvěry – www.help-psych.cz/ld/vse.html
- Pěstouni mají právo na služby – www.pestounskapece.cz
- Občanské porady, pedagogicko-psychologické poradny, manželské a rodinné poradny, Dům na půli cesty, Středisko výchovné péče aj.

5.3 Přehled zákonů, které jsou důležité pro institut pěstounské péče

Pro institut pěstounské péče jsou nejvýznamnější především dva zákony :

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Z dalších významných jsou to :

- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění,
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákoník práce č. 262/2006 Sb.,
- zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení,
- zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatelstva a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů¹⁰²

¹⁰² www: <http://www.pestounskapece.cz/legislativa.php>

6 Cíle práce a hypotézy

6.1 Stanovené cíle práce

Cílem práce je zmapovat stávající systém pěstounské péče v územním obvodu Městského úřadu Prachatice jako obce s rozšířenou působností.

Jde především o analýzu zkušeností pěstounů, a to hlavně s vyřizováním žádostí o pěstounskou péči. Dále bylo zjišťováno, jaké mají pěstouni povědomí o svých právech a nárocích, dále pak zkušenosti s poskytovanými službami, spolupráce se sociální pracovníci a byly mapovány konkrétních potřeby pěstounských rodin.

6.2 Předpokládané hypotézy

V souvislosti s cílem práce byly stanoveny následující hypotézy (dále H1, H2, H3) :

H1 : Domnívám se, že většina žadatelů o pěstounskou péči má špatnou zkušenost s vyřizováním žádostí, trápila je dlouhá čekací doba, obtěžovala je složitá a zdlouhavá administrativa a různá vyšetření.

K hypotéze č. 1 se vztahují otázky dotazníku č. 7, 8, 9, 11.

H2 : Předpokládám, že se pěstouni potýkají s nemalými výchovnými problémy u dětí a chybí jim tudíž větší pomoc ze strany odborníků. Chybí jim dostatečné množství služeb.

K hypotéze č. 2 se vztahují otázky č. 12, 13, 15, 16, 17, 18.

H3 : Domnívám se, že finanční ohodnocení pěstounské péče v České republice není pro pěstouny postačující.

K hypotéze č. 3 se vztahují otázky č. 14, 18.

7 Metodika

7.1 Metodický postup

K dosažení výsledků bylo použito metod výzkumu kvantitativního i kvalitativního. Potřebné informace k praktické části bakalářské práce byly sbírány pomocí obsahové analýzy dat z dotazníků vyplněných pěstouny. Dotazníky byly zaslány pěstounským rodinám emailovou poštou nebo byly předány při návštěvě přímo v rodinách – viz Příloha č. II.

Pro dokreslení výsledků získaným primárním sběrem dat a pro srovnání byly použity statistiky Městského úřadu v Prachaticích, odboru sociálních věcí a statistiky ministerstva práce a sociálních věcí za období 5 let (2005 – 2009) - viz Příloha č. I.

7.2 Charakteristika souboru

Cílovou skupinu tvoří pěstouni na území obce správního územního obvodu Městského úřadu Prachatice, jako obce s rozšířenou působností.

V roce 2009 bylo na tomto území 22 pěstounských rodin, které vychovávaly 34 dětí svěřených do pěstounské péče. Přičemž z toho počtu se jednalo o 12 rodin vykonávajících příbuzeneckou pěstounskou péči – byli to převážně prarodiče a nejbližší příbuzní (teta, strýc). V této formě pěstounské péče bylo umístěno 16 dětí.

Dále pak v 10 pěstounských rodinách vykonávají pěstounskou péči cizí osoby a je zde umístěno 18 dětí.

Z celkového počtu 34 dětí umístěných v pěstounské péči jsou pěstouni 12ti dětem poručníky, neboť biologičtí rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti.

Jedna pěstounská rodina na prachaticku vykonává pěstounskou péči ve zvláštním zařízení pro výkon pěstounské péče, kterým postupně prošlo již 10 dětí vychovaných pěstouny a stále se do rodiny vrací.

Celkově bylo rozdáno 35 dotazníků a to jak pro muže, tak pro ženy z pěstounského manželského páru. Z tohoto množství se jich navrátilo 34 zpět – z jedné rodiny dotazník vyplnila pouze manželka. Tudíž ze všech 22ti pěstounských rodin se dotazníky navrátily.

8 Výsledky

8.1 Interpretace výsledků dotazníkového šetření

Otázka č. 1, 2, 4 z dotazníku

- Kolik dětí jste přijali do náhradní rodinné péče celkem? (viz Tabulka č.1)
- Kolik dětí máte v péči v současné době? (viz Tabulka č. 2)
- Kolik dětí vychováváte v rodině celkem včetně svých biologických? (viz Tabulka č. 3)

Tabulka č. 1

**počet dětí přijatých do
PP celkem**

děti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
rodiny	12	7	1	1	-	-	-	-	-	1

zdroj vlastní výzkum

- * Pouze **1** rodina přijala za trvání jejich pěstounské péče celkem **10** dětí
- * Z této tabulky je zřejmé, že ve **12** rodinách vychovávají pěstouni **1** přijaté dítě, v **7** rodinách **2** dětí, v jedné rodině **3** a **4** dětí
- * Z příložené tabulky je možné vidět, kolik dětí v současné době v našem regionu pěstouni vychovávají dětí

děti svěřené do pěstounské péče v r. 2009

Tabulka č. 2

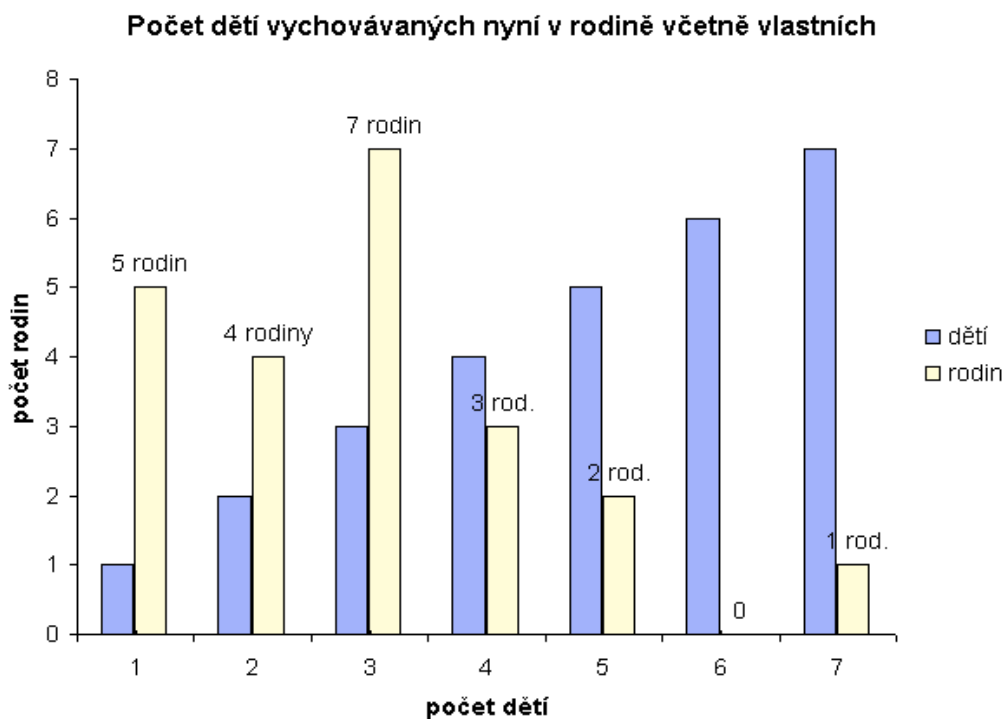
počet dětí	1	2	3	4	více
rodiny	13	7	1	1	-

Tabulka č. 3

počet dětí vychovávaných nyní v rodině, včetně vlastních

dětí	1	2	3	4	5	6	7
rodin	5	4	7	3	2	-	1

Graf č.
1

Otázka č. 3 z dotazníku

- Jakou formu náhradní rodinné péče vykonáváte ?

Tabulka č. 4

forma náhradní rodinné péče

	rodin	dětí
pěstounská péče cizí osoby	10	16
příbuzenská péče	17	16

zdroj vlastní výzkum

Z celkového počtu 34 dětí jsou pěstouni poručníky u 12 dětí, jedná se o děti, jejichž biologičtí rodiče byli zbaveni rodičovských práv

Otázka č. 5 z dotazníku

- Máte v pěstounské péči dítě se zdravotním postižením ? Kolik ?

Při tomto dotazu bylo zjištěno, že se v žádné z dotazovaných pěstounských rodin v našem regionu takové dítě nevyskytuje.

Otázka č. 6 z dotazníku

- Přijali jste do náhradní rodinné péče dítě z jiného kulturního nebo etnického prostředí ? Kolik ?

* Pouze v 6 rodinách z 22 přijali pěstouni dítě z jiného etnika a to romského či poloromského, z jiného etnika pěstouni dítě nepřijali. I když z vlastní zkušenosti vím, že většinou v žádostech připouštějí toleranci převážně k vietnamskému původu dětí. Jedná se o 10 dětí z celkového počtu 34 dětí umístěných v pěstounské péči – viz Tabulka č. 6.

Tabulka č. 5

počet dětí z jiných etnik přijatých do PP

počet dětí	1	2	3	4	5 a více
počet rodin	1	4	-	1	-

zdroj vlastní výzkum

Otázka č. 7 z dotazníku

- V případě, že se u Vás jednalo o podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči, uveďte jak dlouho to trvalo než jste měli dítě v rodině ?

Tabulka č. 6

dobu od podání žádosti do svěřeni dítěte

0,5 roku		2 rodiny
1 rok		4 rodiny
1,5 roku		1 rodina
2 roky		2 rodiny
3 roky		1 rodina

zdroj vlastní výzkum

* Tato otázka byla posuzována pouze u pěstounské péče cizích osob, v příbuzenecké pěstounské péči měli vždy pěstouni dítě v rodině již v době podání návrhu na svěřeni k soudu. Ze své praxe vím, že se jedná většinou o zanechání dítěte rodiči v širší rodině a to z důvodu nástupu do výkonu trestu, nezralé osobnosti, drogové závislosti, provozování prostituce, úmrtí apod.

* U pěstounské péče cizích osob se pohybovala čekací doba na svěřeni dítěte od 0,5 roku až do 3 let od podání žádosti – vždy toto záleží i na toleranci pěstounů (jaké mají požadavky a představy o dítěti).

Otázka č. 8 z dotazníku

- Jaké máte zkušenosti se stávajícím systémem vyřizování žádostí o pěstounskou péči ?

* Zde bylo zjištěno, že z **22** pěstounských rodin mají respondenti v **7** případech velmi dobré zkušenosti (32%), ve **14** spíše dobré (63%) a v **1** případě spíše špatné (5%).

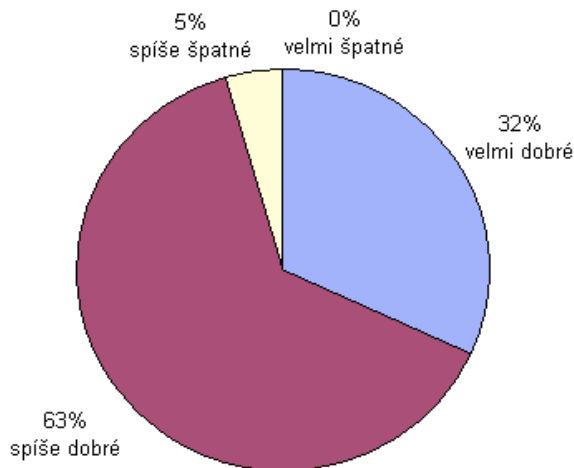
Tabulka č. 7

jaké máte zkušenosti se systémem vyřizování žádostí o PP ?

velmi dobré	7
spíše dobré	14
spíše špatné	1
velmi špatné	-

zdroj vlastní výzkum

Graf č. 2

Otázka č. 9 z dotazníku

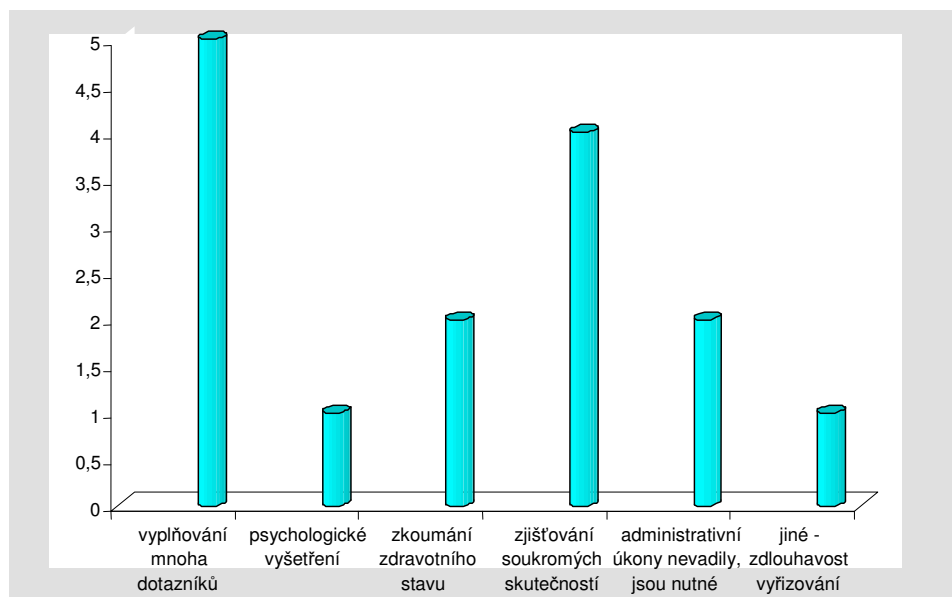
- Co Vám na vyřizování žádosti nejvíce vadilo?

Tabulka č. 8

vyplňování mnoha dotazníků	5
psychologické vyšetření	1
zkoumání zdravotního stavu	2
zjišťování soukromých skutečností	4
administrativní úkony nevadily, jsou nutné	2
jiné - zdlouhavost vyřizování	1

zdroj vlastní výzkum

Graf č. 3 **co vadí na vyřizování žádostí**

* Tato otázka byla opět vyhodnocována pouze u pěstounské péče cizích osob, tj. v 10 rodinách, jelikož u této formy se žádost nezprostředkovává, rozhoduje o svěření pouze soud.

* Zde se ukázalo, že nejvíce pěstounům při vyřizování žádostí vadilo **vyplňování mnoha dotazníků** a dále pak zásah do jejich soukromí - **zjišťování soukromých záležitostí**.

Otázka č. 10 z dotazníku

- Co Vás vedlo k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče ?

Motivací k přijetí dítěte do této formy náhradní rodinné péče většinou bylo :

- vytvořit hezký domov pro opuštěné děti bez rodičů
- pomoci alespoň 1 dítěti, které nemá vlastní rodinu, dát mu lásku
- pomoci druhým
- touha pomoci znevýhodněným, potřebným
- touha po rodině s více dětmi
- dát příklad vlastním dětem
- lítost s dítětem bez rodiny
- být ještě někomu prospěšní, umožnit dítěti jednodušší život bez ústavní péče
- nutnost řešit situaci v rodině – zabezpečit vnouče, neteř, synovce
 - = nezájem rodičů
 - = alkohol, drogy, prostituce, rodiče bezdomovci, výkon trestu, smrt rodičů, aj.

Otázka č. 11 z dotazníku

- Jaký přístup byl ze strany soc. pracovnice po oznámení o vhodnosti Vaší rodiny pro dané dítě ?

* Tato otázka byla opět vyhodnocována pouze u pěstounské péče cizích osob, tj. v **10** rodinách, jelikož u této formy se žádost nezprostředkovává, rozhoduje o svěřeni pouze soud.

Tabulka č. 9

přístup sociální pracovnice

s veškerou administrativou nám poradila			6
vyřídila vše za nás			4
vůbec nás nekontaktovala			-
vše jsme si museli vyřídit sami			-

zdroj vlastní výzkum

* Tuto otázku **není možné relevantně posoudit**, jelikož dotazník byl rozdán sociální pracovnicí a poté se také do jejích rukou vracel, pěstouni by mohli vypovídat neobjektivně s ohledem na další jejich spolupráci.

* Přesto musím konstatovat, že z **10 rodin** odpovídalo **6 rodin**, že s veškerou administrativou a vyřizováním se svěřením dítěte do rodiny, jim sociální pracovnice poradila. Ve **4 rodinách** měli pěstouni zkušenost, že sociální pracovnice za ně vše vyřídila.

Otázka č. 12 z dotazníku

- Jaké zkušenosti máte s doprovázením soc. pracovnice v současné době ?

Tabulka č. 10

zkušenosti se sociální pracovnicí

pravidelné návštěvy			22
nenavštěvuje nás			-
je oporou při jednáních			14
vnímáme jako kontrolu			4

zdroj vlastní výzkum

* Tuto otázku **není možné relevantně posoudit**, jelikož dotazník byl rozdán sociální pracovníci a poté se také do jejích rukou vracel, pěstouni by mohli vypovídat neobjektivně s ohledem na další spolupráci s úřady.

* Přesto se ukazuje - ve **22** případech (55%) pěstouni odpověděli, že je sociální pracovnice pravidelně navštěvuje, ve **14** případech (35%) je jim oporou a pouze **4** x (10%) se v dotazníku objevilo, že sociální pracovníci vnímají pěstouni jako kontrolu.

Otázka č. 13 z dotazníku

- Považujete pomoc poskytovanou v ČR pěstounským rodinám za dostatečnou ?

Tabulka č. 11

považujete pomoc pěstounům v ČR za dostatečnou ?

ano a spíše ano		10
ne a spíše ne		12

zdroj vlastní výzkum

* Z této otázky je patrné, že pěstouni v regionu považují v **12** rodinách (55%) pomoc poskytovanou systémem v ČR za špatnou a spíše špatnou a v **10** případech (45%) pak za dostatečnou.

Otázka č. 14 z dotazníku

- Jak hodnotíte finanční pomoc státu pěstounským rodinám ?

Tabulka č. 12

hodnocení finanční pomoci státu

dostačující		9
neví		1
nedostačující		12

zdroj vlastní výzkum

* Pouze **1 rodina nedokázala** tuto otázku posoudit, jednalo se o příbuzeneckou pěstounskou péči, kdy pěstounka – babička dítěte v podstatě finanční pomoc od státu ani nečekala.

* Finanční pomoc státu považují pěstouni ve **12 rodinách (57%)** za nedostačující a v **9 rodinách (43%)** jí vidí jako dostačující.

Otázka č. 15 z dotazníku

- Jste informováni o právech a nárocích pěstounů ?

Tabulka č. 13

informovanost o právech a nárocích pěstounů

dobrá a velmi dobrá	21
málo nebo vůbec	1

zdroj vlastní výzkum

*Z těchto odpovědí je zřejmé, že jsou pěstouni o svých právech a nárocích informováni dobře. Vypovídá o tom počet **21 rodin.(95%)** Pouze **1 rodina (5%)** má minimální nebo částečné informace.

Otázka č. 16 z dotazníku

- Jaké jsou Vaše zdroje informací o právech a nárocích pěstounů ?

Tabulka č. 14

zdroje informací o NRP

sociální pracovníce	21
pěstouni z jiných rodin	5
internet	15
noviny a časopisy	12
televize a rozhlas	15
občanská sdružení	1

* Také v této otázce mohli respondenti označit více možností. Jako nejčastější zdroj informací označilo **21** respondentů (31%) sociální pracovníci, **15** (22%) jich

čerpá informace také na internetu, **15 (22%)** z televize a rozhlasu, **12 (17%)** z novin a časopisů, **5 (7%)** také od jiných pěstounských rodin a v **1** případě (1%) našli informace i od občanských sdružení na pomoc pěstounům. Ukázalo se, že v zásadě neexistuje instituce či jiný subjekt, který by pro většinu pěstounů plnil roli hlavního informačního zdroje. Jediným subjektem, který kritéria hlavního informátora částečně splňuje, jsou sociální pracovníce.

Otázka č. 17 z dotazníku

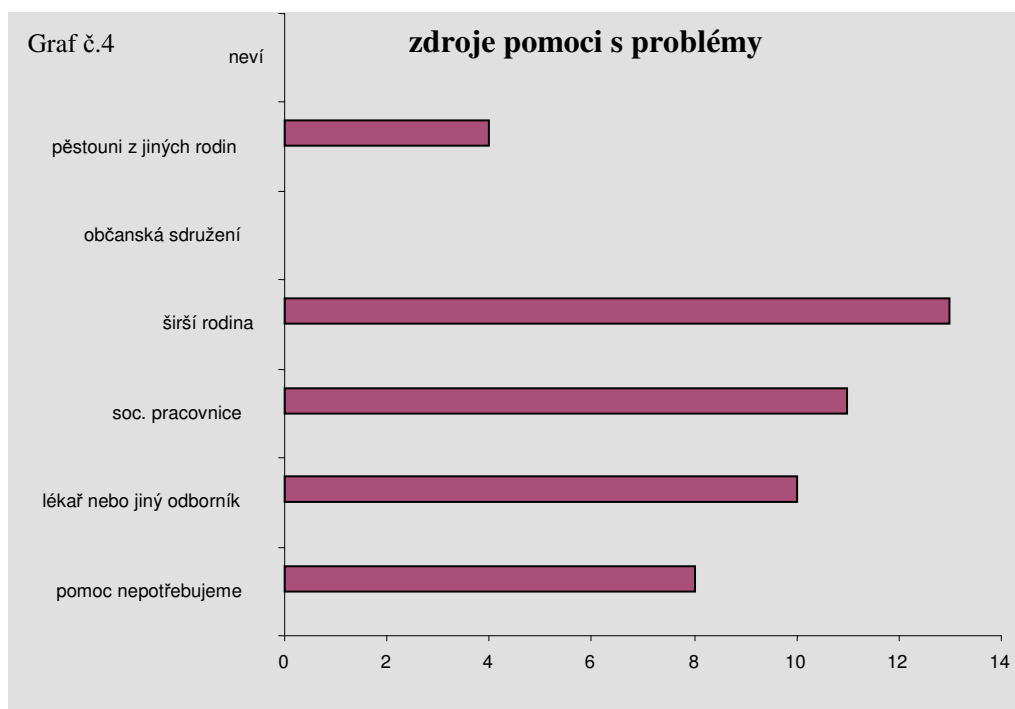
- Kdo je hlavním zdrojem v pomoci při řešení problémů s výchovou svěřených dětí ?

Tabulka č. 15

zdroje pomoci s problémy

pomoc nepotřebujeme		8
lékař nebo jiný odborník		10
soc. pracovníce		11
širší rodina		13
občanská sdružení		-
pěstouni z jiných rodin		4
neví		-

zdroj vlastní výzkum

* Odpovědi na otázku, kdo je hlavním zdrojem pomoci, na koho se pěstouni nejčastěji obracejí, pokud mají nějaké problémy s péčí a výchovou dětí, ukazují jako poměrně soběstačné, schopné problémy řešit především za pomoci širší rodiny - **13 (28%)** respondentů, další se jeví pomoc sociální pracovnice – **11 (24%)** respondentů, poté pomoc lékaře, psychologa či jiného odborníka – **10 (22%)** respondentů, pomoc nepotřebují od nikoho, na problémy si stačí sami – **8 (17%)** respondentů a pomoc jiných pěstounských rodin – **4 (9%)** respondentů.

Nezávislost pěstounů na vnější pomoci není ve všech typech rodin stejná. Tam, kde vyrůstá pouze 1 dítě, jsou pěstouni spíše soběstačnější, v některých rodinách výchovné problémy s dětmi nepřiznávají nebo si vše zařizují sami, snaží si hájit soukromí rodiny i za cenu možných komplikací.

Otázka č. 18 z dotazníku

- Pokud v systému pomoci pěstounům něco postrádáte, v jaké oblasti ?

Tabulka č. 16

co pěstouni postrádají

finanční zajištění	12
péče o děti s vých. probl.	8
volný čas dětí	3
volný čas pěstounů	4
péče o zdravotní potřeby dětí	1
samostatné bydlení	16

zdroj vlastní výzkum

* dále se zde objevila **2 x** odpověď – **chybí ochrana před biologickými rodiči**

Výzkumem bylo zjištěno, že pěstouni v souvislosti s poměrně velkou soběstačností rodin vnější pomoc skutečně nijak často nevyužívají. Přesto však bylo prokázáno, že určité služby pomoci v regionu chybí. Jako nejdůležitější

označili pěstouni samostatné bydlení pro dospělé děti v **16 (37%)** případech, finanční zajištění v **12 (27%)** respondentů, péče o děti s výchovnými problémy **8 (18%)** respondentů, jako chybějící dále označili volný čas pěstounů **4 (9%)** respondentů, **3 (7%)** respondentů pak volná čas dětí a v **1 (2%)** případě se objevila potřeba péče o zdravotně postižené děti.

Otázka č. 19 z dotazníku

- Uvažujete o přijetí dalšího dítěte do náhradní rodinné péče ?

Tabulka č. 17

uvažujete o přijetí dalšího dítěte ?

ano a spíše ano		3
ne a spíše ne		19

zdroj vlastní výzkum

* Zde bylo zjištěno, že stávající pěstouni v převážné většině - **19 rodin** již **nechtějí** přijímat další dítě do pěstounské péče. Pouze ve **3 rodinách** by ještě pěstouni další dítě do své péče **přijali**.

Otázka č. 20 z dotazníku

- Pohlaví

* Ze **35** rozdaných dotazníků se jich navrátilo **34** a z tohoto počtu bylo **21 žen** a **13 mužů**.

Otázka č. 21 z dotazníku

- Kolik je Vám let ?

* Z výzkumu vyplynulo, že v regionu v zhruba polovině rodin jsou pěstouni ve věku 41-50 (**46%**), ve věku 30-40 let (**16%**), ve věku 61-70 let (**16%**), ve věku

51-60 let (**13%**) a ve věku 71-80 (**9%**). V případě vyšší věkové kategorie se jedná o příbuzeneckou pěstounskou péči.

Tabulka č. 18

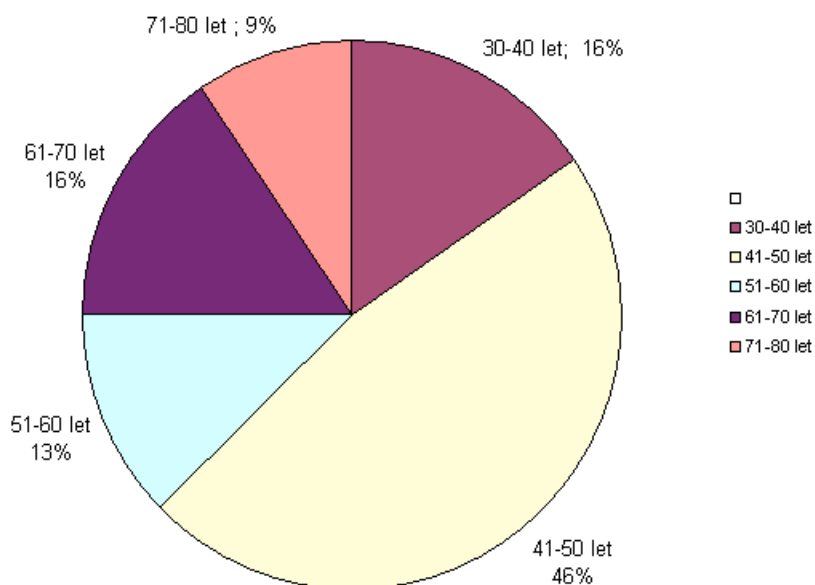
věkové rozložení vzorku pěstounů

věkový interval	počet pěstounů
30-40 let	5
41-50 let	15
51-60 let	4
61-70 let	5
71-80 let	3

zdroj vlastní výzkum

Graf č. 5

Rozložení věkových kategorií vzorku pěstounů

Otázka č. 22 z dotazníku

- Jaké je Vaše dosažené vzdělání ?

* Podle údajů výzkumu je vzdělaností úroveň pěstounů v regionu následující : **38%** pěstounů je **vyučeno**, **26%** dosáhlo **středoškolského** vzdělání, **21%** **vysokoškolského**, **12%** pěstounů má **základní** vzdělání a **3%** mají **vyšší odborné** vzdělání.

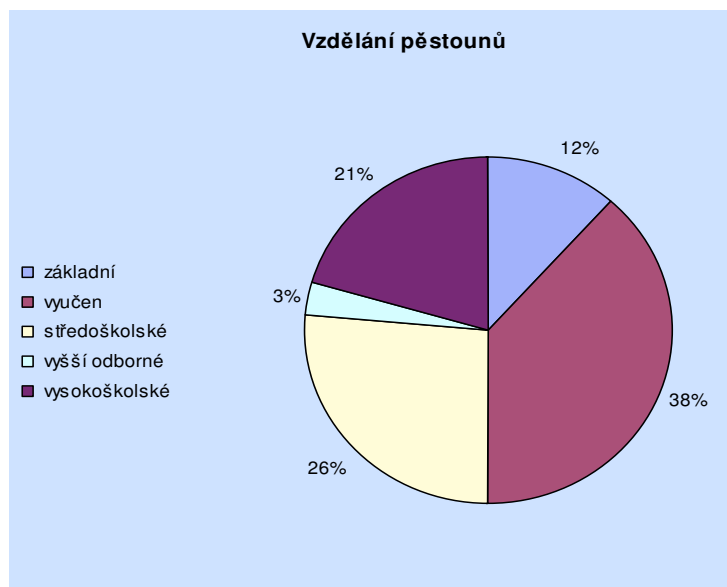
Tabulka č. 19

pěstouni - dosažené vzdělání

základní	4
vyučen	13
středoškolské	9
vyšší odborné	1
vysokoškolské	7

zdroj vlastní výzkum

Graf
č.6

Graf č. 6 1

Otázka č. 23 z dotazníku

- Jaké vykonáváte v současné době zaměstnání ?

Z této otázky je patrné, jaké zaměstnání v současné době pěstouni na prachaticku vykonávají a je to spíše otázka pro dokreslení toho, jakého zaměření jsou pěstouni v našem regionu.

Jedná se o tato zaměstnání :

- pěstounka – **1x**
- pěstounka ve zvláštním zařízení pro výkon pěstounské péče - **1x**
- na mateřské dovolené - **5x**
- žena v domácnosti - **2x**
- OSVČ – **6x**
- učitelka – **2x**
- lékárnice – **1x**
- ředitelka soukromého rodinného dětského domova – **1x**
- státní zaměstnanec – **1x**
- kuchař – **1x**
- traktorista – **1x**
- dělník - **4x**
- důchodce – **8x**

9 Diskuse

Výsledky výzkumu vzhledem k uvedeným hypotézám a testovaným datům, přinesly následující závěry.

Hypotéza H 1, ve které jsem se domnívala, že *většina žadatelů o pěstounskou péči má špatnou zkušenost s vyřizováním žádostí, trápila je dlouhá čekací doba, obtěžovala je složitá a zdlouhavá administrativa a různá vyšetření, se nepotvrdila*, – viz otázky č. 7,8,9,11

Pěstouni odpovídali v 63%, že mají zkušenosti s vyřizováním žádostí spíše dobré, v 32% pak velmi dobré, pouze 5% respondentů odpovědělo, že má spíše špatné zkušenosti. Přičemž jim však nejvíce vadilo vyplňování mnoha dotazníků a zjišťování soukromých skutečností. Ve všech rodinách se ukázalo, že sociální pracovníce pěstounům s veškerou administrativou poradila, případně veškeré administrativní záležitosti spojené s převzetím dítěte do péče vyřídila za pěstouny.

Hypotéza H 2, ve které jsem předpokládala, že *se pěstouni potýkají s nemalými výchovnými problémy u dětí a chybí jim tudíž větší pomoc ze strany odborníků, tedy chybí dostatečné množství služeb, se zcela nepotvrdila, ale ani nebyla prokazatelně vyvrácena* - viz otázky č. 12,13,15,16,17,18.

Bylo zjištěno, že v 55% pěstouni odpověděli, že je sociální pracovníce pravidelně navštěvuje, ve 35% je jim oporou a pouze 10% se vyjádřilo, že jí vnímají jako kontrolu. Z další otázky je patrné, že pěstouni v regionu považují v 55% rodin pomoc poskytovanou systémem v ČR za špatnou a spíše špatnou a ve 45% případů pak za dostatečnou.

Z dalších odpovědí je zřejmé, že jsou pěstouni o svých právech a nárocích informováni dobře. Vypovídá o tom počet 95% rodin, pouze v 5% mají pěstouni minimální nebo částečné informace.

Jako nejčastější zdroj informací označilo 31% respondentů sociální pracovníci, 22% čerpá informace na internetu, 22% z televize a rozhlasu, 17% z novin a časopisů, 7% od jiných pěstounských rodin a v 1% od občanských sdružení na pomoc pěstounům. Ukázalo se, že v zásadě neexistuje instituce či jiný subjekt, který by pro většinu pěstounů plnil roli hlavního informačního zdroje. Jediným subjektem, který kritéria hlavního informátora částečně splňuje, jsou sociální pracovníci.

Na otázku hlavních zdrojů pomoci při problémech s péčí a výchovou dětí, bylo zjištěno, že rodiny jsou poměrně soběstačné, schopné problémy řešit především za pomoci širší rodiny – 28%, pomoc sociální pracovníci – 24%, pomoc lékaře, psychologa či jiného odborníka – 22% respondentů, pomoc nepotřebují od nikoho, na problémy si stačí sami – 17% respondentů a pomoc jiných pěstounských rodin – 9% respondentů. Pěstouni se někdy obávají požádat o pomoc z důvodu zpochybnění jejich výchovných kompetencí.

I přes velkou soběstačnost pěstounských rodin bylo prokázáno, že určité služby pomoci v regionu chybí. Jako nejdůležitější označili pěstouni samostatné bydlení pro dospělé děti v 37% případů, finanční zajištění v 27% respondentů, péče o děti s výchovnými problémy 18% respondentů, jako chybějící dále označili volný čas pěstounů v 9%, 7% respondentů volný čas dětí a ve 2% se objevila potřeba péče o zdravotně postižené děti. V této souvislosti je velkým problémem v regionu nedostatek odborníků – především psychologů a psychoterapeutů, kteří se zároveň orientují v problematice náhradní rodinné péče a také chybí dětský psychiatr a další. Pomocí by mohla být krizová centra zaměřená na náhradní rodinnou péči a je třeba posilovat kvalitní poradenství a podpůrné služby v oblasti jak na úrovni státu a samospráv, tak na úrovni neziskových organizací. Velkým problémem je otázka materiálního zajištění dětí odcházejících z pěstounských rodin – zejména v oblasti řešení bytové otázky – který řeší většinou všichni pěstouni. Zabezpečení dětí většinou není v silách pěstounů a ze strany státu zde není poskytována žádná podpora. Řešením by mohlo být poskytování „sociálních“ či „startovacích“ bytů ze strany obcí a měst, pomoc těmto dětem v začátcích formou bezúročných půjček ze strany státu či jiné formy podpory.

Hypotéza H 3, ve které jsem se domnívala, že *finanční ohodnocení pěstounské péče v České republice není pro pěstouny postačující*, se potvrdila -viz otázky č. 14,18.

Finanční pomoc státu považují pěstouni v 84% jako nedostačující nebo jim finanční zajištění rodin chybí.

Pouze **1 rodina nedokázala** tuto otázku posoudit, jednalo se o příbuzeneckou pěstounskou péči, kdy pěstounka – babička dítěte v podstatě finanční pomoc od státu ani nečekala.

Domnívám se, že finanční ohodnocení pěstounských rodin by se mělo podstatně navýšit, jelikož veškeré zboží i služby a náklady spojené s výchovou dětí se také stále zvyšují. V současné době žadatelů o pěstounskou péči cizích osob přibývá jen velmi málo, na rozdíl od přibývajících nefungujících rodin a umístěných dětí do dětských domovů. Náklady na děti v ústavech jsou podstatně vyšší nežli pěstounské dávky pro rodiny.

10 Závěr

Bakalářská práce na téma „*Systém pěstounské péče v České republice. Doprovázení pěstounských rodin*“ pojednává o problematice náhradní rodinné péče a to zejména o pěstounské péči.

V teoretické části bakalářské práce je nastíněna problematika rodinného společenství jako je význam rodiny, patologie rodiny, deprivace a subdeprivace dítěte žijícího mimo vlastní rodinu. Dále pak je zde všeobecný přehled systému pěstounské péče, historie, proces zprostředkování pěstounské péče, druhy pěstounských dávek a fungování pěstounské rodiny.

V praktické části bakalářské práce byl proveden výzkum prostřednictvím dotazníku. Zde bylo zjištěno jaké mají pěstouni zkušenosti s podáváním a vyřizováním žádostí, jaké je jejich povědomí o právech a nárocích, zda-li jsou

spokojeni se stávajícím systémem pěstounské péče, jaké služby a případně odborníci jim v regionu chybí.

Vzhledem k velikosti zkoumaného vzorku nelze z výsledků vyvozovat závěry všeobecně platné v celostátním měřítku jako obecné trendy. Nicméně i při relativně malém počtu respondentů jsou výsledky podnětné a budou velice přínosné i v její další každodenní práci a spolupráci s pěstounskými rodinami.

Tato forma náhradní rodinné péče je velmi náročná. Uznání patří všem, kteří chtějí nabídnout pomoc opuštěným dětem. Někteří opravdu chápou tuto péči jako poslání, které vykonávají s velkou trpělivostí a statečností. Vede je k tomu především velká láska a snaha pomáhat osiřelým a potřebným dětem.

Domnívám se, že pěstounská péče je úzká oblast péče o děti, která zasluhuje pozornost společnosti. Z dětí budou jednou dospělí lidé a budou vychovávat své děti podle těch, kdo jim byl vzorem. Pro společnost má pěstounská péče velký význam. Jaké lidi vychováme, taková bude společnost.

Necht' je pro všechny zainteresované v této oblasti výzvou a současně vzpruhou v jejich pomoci dětem. Výsledky práce by mohly být použity k optimalizaci života pěstounů, jejich dostatečnému zabezpečení i života svěřených dětí, které se nemohou vrátit do původní rodiny.

11 ABSTRAKT

TROJANOVÁ, J. *Systém pěstounské péče v České republice. Doprovázení pěstounských rodin.* České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr J. Šimečková.

Klíčová slova: rodina, psychická deprivace, opuštěné děti, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, pěstouni

Práce se zabývá problematikou pěstounské péče v České republice. V teoretické části bakalářské práce je nastíněna problematika rodinného společenství, význam rodiny, patologie rodiny, psychická deprivace a subdeprivace dítěte žijícího mimo vlastní rodinu. Dále je zde nastíněna historie a všeobecný přehled systému pěstounské péče, proces zprostředkování této formy náhradní rodinné péče, druhy pěstounských dávek a fungování pěstounské rodiny.

Praktická část bakalářské práce obsahuje výzkum prostřednictvím dotazníku. Cílovou skupinu tvoří pěstouni na území obce správního územního obvodu Městského úřadu Prachatic, jako obce s rozšířenou působností. Zde bylo zjištěno jaké mají pěstouni zkušenosti s podáváním a vyřizováním žádostí, jaké je jejich povědomí o právech a nárocích, zda-li jsou spokojeni se stávajícím systémem pěstounské péče, jaké služby a případně odborníci jim v regionu chybí.

Tato forma náhradní rodinné péče je velmi náročná. Uznání patří všem, kteří chtějí nabídnout pomoc opuštěným dětem. Vede je k tomu především velká láska a snaha pomáhat.

ABSTRAKT

Foster care system in The Czech Republic. Conducting foster care families.

Key words: Family, psychical deprivation, abandoned children, substitutional family care, foster care, fosterer.

The thesis considers problems with foster care in The Czech republic. The theoretical part of my work outlines the questions of family environment, its importance, pathology of family, psychical deprivation, sub deprivation of children living out of their own families. It also adumbrates general overview of foster care system and its history, process of mediation of substitutional family care, forms of foster allowances and method of functioning of foster care families.

Operative part of the thesis contains research through the medium questionnaires. Target group consist of fosterers living in administrative unit of The Municipal Office in Prachatice; the office with extended authority. The inquiry was made to find out their awareness of their rights and appealed claims, their satisfaction with current foster care system as well as what experiences the fosterers have with the attending their applications and what services or experts are missed by them in the region.

This form of foster family care is very demanding. Appreciation belongs to all who wants to give abandoned children their helping hands and opened hearts. They are guided by love and endeavour to help.

12 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Přel . P.Vlčková. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
2. BISKUP, P.; POKORNÁ, E.; STAŇKOVÁ, R. Pobyt dítěte ve zvláštním zařízení před propuštěním do individuální náhradní rodinné péče. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 2002. roč. V., č.1.
3. DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
4. ERIKSON, E. *Dětství a společnost*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.
5. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN 80-7178-888-0.
6. JEDLIČKOVÁ, J. Chtěla bych nejen najít co nejvíc pěstounů. *Děti a my*, 1999. roč.XXIX., č.1.
7. KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha: Grada,1992.IBSN 80-85529-01-7.
8. KOLUCHOVÁ, J. Doceňujeme naši pěstounskou péči. In *Sborník z V. konference sociálních pracovníků k rodinné problematice*. 1. vyd. Praha: MPSV, 1995. ISBN 80-85529-14-9.
9. KOLUCHOVÁ, J. Ze sekce pěstounů a mladých dospělých vychovaných v pěstounské péči. In *Sborník přednášek ze 6. konference o náhradní rodinné péči*.1. vyd. Praha : MPSV, 1999. ISBN 80-85529-66-1.
10. KOLUCHOVÁ, J. *Léčivá moc výchovy v pěstounské rodině*. In Průvodce náhradní rodinnou péčí. Brno, 2002. č. 4.
- 11.KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. 1. VYD. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
12. KOUKAL,P. Škola pro všechny. *Psychologie dnes*, 2002, roč. 8, č. 11.
13. KOVAŘÍK, J. Romské děti žijící v náhradní rodinné péči. In. *Romské děti žijící mimo vlastní rodinu*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2007.

14. LAKOMÁ, J. Možnosti individuální pěstounské péče v rodinách s odrůstajícími dětmi. In: *Sborník ze 4. konference o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: MPSV, 1999. ISBN 80-85529-02-5.
15. LOVASOVÁ, L. Rodinné vztahy. In: *Sborník studií Děti a jejich problémy*. Praha: MPSV, 2005. ISBN 80-239-4482-7.
16. MATĚJČEK, Z. *Co děti potřebují nejvíc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-8274-75-6.
17. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-8582-83-6.
18. MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
19. MATĚJČEK, Z. Dopis sociálním pracovnícům a pracovníkům. In: *Sborník z V. konference sociálních pracovníků k rodinné problematice*. 1. vyd. Praha: MPSV, 1995. ISBN 80-85529-14-9.
20. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-320-X.
21. MATĚJČEK, Z.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1.
22. MATĚJČEK, Z. et al. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
23. MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-897-0.
24. MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
25. MATĚJČEK, Z. O rodině, pěstounství a práci. In: *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Brno, 2002, č. 1.
26. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.
27. MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
28. PEMOVÁ, T. Zanedbávání dětí není výjimečné. *Děti a my*, 2003, roč. XXXII.

29. PISKAČOVÁ, K. Romské děti v „gádžovské rodině“. *Děti a my*, 2001, roč. XXXI, č. III.
30. RAJMICOVÁ, K. Dospělé děti a jejich rodiče. *Psychologie dnes*, 2003, roč. 9, č. 3.
31. SOBOTKOVÁ, O. Úvaha o osobní a rodinné identitě v kontextu náhradní rodinné péče. In *Sborník přednášek ze 6. konference o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: MPSV, 1999. ISBN 80-85529-66-1.
32. SOBOTKOVÁ, O. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
33. SOBOTKOVÁ, O. Odolnost rodiny není samozřejmostí. *Psychologie dnes*, 2003, roč. 9, č. 1.
34. VELEMINSKÝ, M. Funkční a dysfunkční rodina včetně sociálního dopadu problematiky. In *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008. ISBN 978-80-7394-064-5.
35. VIZINOVÁ, D.; PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-284-X.
36. Úmluva o právech dítěte, č. 104/1991 Sb.
37. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění.
38. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.
39. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.
40. Pěstounská péče – dávky SSP [online] MPSV © 2009, poslední aktualizace 1. ledna 2009 [cit. 1.3.2010]. Dostupné na WWW: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece>.
40. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče [online] MPSV © 2009, poslední aktualizace 14. července 2009 [cit. 8.9.2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7298>>.
41. Pěstounská péče – projekt „Pěstouni mají právo na služby“ [online] Praha © 2010, poslední aktualizace 2. února 2010 [cit. 2.3.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.pestounskapece.cz>>.

13 SEZNAM PŘÍLOH

I. Tabulka č. – PP na prachaticku, v JČ kraji a v celé ČR

II. Dotazník k výzkumu

III Dotazník pro žadatele o NRP

Příloha č. I

situace na území MěÚ Prachatice, obce s rozšířenou působností

stav k 31.12. roku	2005	2006	2007	2008	2009
rodiny	19	21	20	21	22
počet dětí celkem	30	31	30	28	34
nově přijaté děti	1	1	5	5	8

zdroj statistika MěÚ Prachatice

situace na území Jihočeského kraje

stav k 31.12. roku	2005	2006	2007	2008	2009
rodiny	265	256	240	334	323
děti	419	449	489	531	406

zdroj statistika MPSV

situace na území celé ČR

stav k 31.12. roku	2005	2006	2007	2008	2009
rodiny	4715	4845	4929	5790	nezpracováno
děti	6904	7149	7583	8159	nezpracováno

zdroj statistika MPSV

Příloha č. II – Dotazník k výzkumu

Vážení pěstouni, poručníci,
obracím se na Vás se žádostí o vyplnění tohoto dotazníku. Je zaměřen na analýzu Vašich zkušeností s problematikou systému náhradní rodinné péče v našem regionu. Získané informace budou sloužit jako podklady pro bakalářskou práci. Všechny odpovědi tohoto dotazníku budou zpracovány anonymně.

Děkuji Vám za ochotu vyplnit tento dotazník a přeji mnoho úspěchů při výchově svěřených dětí.

Jana Trojanová

1. Kolik dětí jste přijali do náhradní rodinné péče celkem ?

.....

2. Kolik dětí máte v péči v současné době ?

.....

3. Jakou formu náhradní rodinné péče vykonáváte ?

- pěstounskou péči cizí osoby
- příbuzeneckou pěstounskou péči
- poručenství

4. Kolik dětí vychováváte v rodině celkem včetně svých biologických ?

.....

5. Máte v náhradní rodinné péči dítě se zdravotním postižením ? Kolik ?

.....

6. Přijali jste do náhradní rodinné péče dítě z jiného kulturního nebo etnického prostředí ? Kolik ?

ano

ne

počet :

7. V případě, že se u Vás jednalo o podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči, uveďte jak dlouho to trvalo než jste měli dítě v rodině ?

.....
8. Jaké máte zkušenosti se stávajícím systémem vyřizování žádostí o pěstounskou péči ?

- velmi dobré
- spíše dobré
- spíše špatné
- velmi špatné

9. Co Vám na vyřizování žádosti nejvíce vadilo ?

(i více možností)

- vyplňování mnoha dotazníků
 - vyšetření psychologa
 - zkoumání zdravotního stavu
 - zjišťování soukromých skutečností
 - úkony spojené s administrativou žádosti mi nevadily, pokládám je za nutnost
 - jiné
-

10. Co Vás vedlo k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče ?

.....

11. Jaký přístup byl ze strany soc. pracovnice po oznámení o vhodnosti Vaší rodiny pro dané dítě ?

(i více možností)

- s veškerou administrativou nám poradila
- vyřídila vše za nás
- vůbec nás nekontaktovala
- vše jsme si museli vyřídit sami

12. Jaké zkušenosti máte s doprovázením soc. pracovnice v současné době ?

(i více možností)

- navštěvuje nás pravidelně
- nenavštěvuje nás
- je nám oporou při dalším jednání u soudu a při komunikaci s institucemi apod.
- vnímáme jí spíše jako kontrolu

13. Považujete pomoc poskytovanou v ČR pěstounským rodinám za dostatečnou ?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne

- určitě ne

14. Jak hodnotíte finanční pomoc státu pěstounským rodinám

- je postačující
- není postačující

15. Jste informováni o právech a nárocích pěstounů ?

- velmi dobře
- poměrně dobře
- mám jen částečné informace
- mám zcela minimální informace

16. Jaké jsou Vaše zdroje informací o právech a nárocích pěstounů ?

(i více možností)

- sociální pracovníce
- pěstouni z jiných rodin
- internet
- noviny, časopisy
- televize, rozhlas
- občanská sdružení na pomoc pěstounům
- občanské a jiné poradny

17. Kdo je hlavním zdrojem v pomoci při řešení problémů s výchovou svěřených dětí ?

(i více možností)

- nikdo, na problémy si stačíme sami
- lékař, psycholog nebo jiný odborník
- sociální pracovníce
- členové širší rodiny, příbuzní
- nějaké občanské sdružení či jiná nestátní instituce
- pěstouni z jiných rodin
- nikdo, většinou nevíme, kde hledat pomoc

18. Pokud v systému pomoci pěstounům něco podstatného postrádáte, v jaké oblasti ?

(i více možností)

- finanční zajištění
- péče o děti s výchovnými problémy a vzdělávacími problémy
- volný čas dětí
- volný čas pěstounů
- péče o zdravotně postižené děti
- samostatné bydlení dospělých dětí

19. Uvažujete o přijetí dalšího dítěte do náhradní rodinné péče ?

- spíše ano
- spíše ne

20. Pohlaví :

muž

žena

21. Kolik je Vám let ?

.....

22. Jaké je Vaše dosažené vzdělání ?

- základní
- vyučen
- středoškolské
- vyšší odborné
- vysokoškolské

23. Jaké vykonáváte v současné době zaměstnání ?

.....

PŘÍLOHA č. III

**DOTAZNÍK PRO ŽADATELE O SVĚŘENÍ DÍTĚTE
DO SVÉ PÉČE**

(osvojení , pěstounská péče , poručenství , jiné)

I. OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno a příjmení: rozený/á:
Datum a místo narození:
Trvalé bydliště + PSČ:

Přechodné bydliště:

Telefon domů + mobil: telefon do
zaměstnání:

Číslo občanského průkazu:
Státní příslušnost: národnost:
Stav: náboženské
vyznání:

VZDĚLÁNÍ (název školy, vyučení, odborné zkoušky)

Základní vyučen v oboru

Středoškolské

vysokoškolské

Jiné odborné zkoušky

SOUČASNÁ PRACOVNÍ ČINNOST (název zaměstnavatele, Vaše postavení v zaměstnání apod.)

1) trvalý pracovní poměr

- 2) osoba samost. v ýd. činná

- 3) příležitostné zaměstnání

- 4) žádná, nepracuji (*uved'te z jakého důvodu*)
- 5) žádná, částečný invalidní důchod
- 6) příjem a částečný invalidní důchod
- 7) žádná, plný invalidní důchod
- 8) žádná, v evidenci úřadu práce

ZÁJMY

Jste členem:

sportovního oddílu	ano / ne	náboženské společ.	
ano / ne			
zájmového sdružení	ano / ne	politické strany	ano / ne
občanského sdružení	ano / ne	jiné	

Pracoval/a jste pracujete s dětmi

ZDRAVOTNÍ STAV

Trpíte postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou
ano / ne

Pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý
krátkodobý ?

Uveďte toto onemocnění:

Léčil/a jste se léčíte se ze závislosti
drogové alkoholické hráčské jiné , jaké?

Jiné údaje o Vašem zdravotním stavu (alergie, dlouhodobé užívání léků,
apod.)

TRESTNÍ REJSTŘÍK

- 1) čistý
- 2) záznam §

RODIČE

Matka

Jméno a příjmení:

rozená:

Datum a místo narození:

Zemřela v roce:

příčina úmrtí:

Otec

Jméno a příjmení:

Datum a místo narození:

Zemřel v roce:

příčina úmrtí:

SOUROZENCI

ano / ne

kolik

kolikátý/á jste v pořadí

MANŽELSTVÍ

Manžel

Jméno a příjmení:

rozený/á

Datum a místo narození:

Datum uzavření sňatku:
sňatkem:

Délka známosti před

Délka společného soužití před sňatkem:

Dluhy
vůči komu

ano / ne

ve výši

II. ÚDAJE O DĚTECH

1. *Jméno a příjmení*

Datum a místo narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela/ky jinak

Zdravotní stav:

Prodělalo běžná dětská onemocnění:

Trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou
ano/ ne

Pokud ano, jedná se o stav vrozený získaný trvalý
dlouhodobý krátkodobý

Dlouhodobě se léčí:

ostatní údaje:

2. *Jméno a příjmení*

Datum a místo narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela/ky jinak

Zdravotní stav:

Prodělalo běžná dětská onemocnění:

Trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou
ano/ ne

Pokud ano, jedná se o stav vrozený získaný trvalý
dlouhodobý krátkodobý

Dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

3. *Jméno a příjmení*

Datum a místo narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela/ky jinak

Zdravotní stav:

Prodělalo běžná dětská onemocnění:

Trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou
ano/ ne

Pokud ano, jedná se o stav vrozený získaný trvalý
dlouhodobý krátkodobý

Dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

Uveďte, zda jste vychovával/a, vychoval/a nějaké dítě, současný styk s tímto dítětem, jeho věk, problémy, které se během výchovy vyskytly, Vaše výchovné poznatky a tendence, uveďte i jiné zkušenosti a poznatky z práce s dětmi:

Potvrzuji, že údaje, které jsem uvedl/a jsou pravdivé a jsem si vědom/a toho, že uvedení údajů nepravdivých může mít za následek vyřazení mé žádosti z evidence žadatelů.

Datum:

Podpis žadatele:

SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO VAŠÍ PÉČE

(žadatelé vyplní společně)

1. Proč a jak dlouho uvažujete o přijetí dítěte do Vaší péče?

2. Hovořili jste s někým o Vašem záměru a jaký měl názor na Vaše rozhodnutí?

s dětmi:

s osobou, která s Vámi žije ve společné domácnosti:

s rodiči / sourozenci:

se širší rodinou:

s ostatními:

3. Jak dlouho jste ochotni čekat, než budete vybráni pro dítě podle Vašich představ?

Která z následujících možností je pro Vás přijatelnější:

- a. získat dítě co nejdříve, nezáleží na tom, jaké bude
- b. počkat tak dlouho, dokud nebude vyhledáno dítě podle našich představ

4. Chcete osvojení utajit před okolím?

- ano ne nevíme
v žádném případě

5. Kdo zůstane s dítětem po přijetí do rodiny doma?

6. Bude Vám s výchovou dítěte někdo pomáhat?

ano / ne kdo

POŽADAVEK NA DÍTĚ

Pohlaví dítěte:

1. chlapec
2. děvče
3. na pohlaví nezáleží

Počet dětí:

1. jedno dítě
2. dvě děti
3. tři a více dětí

Věk dítěte:

1. 0-1
2. 1-3
3. 3-6
4. 6 a více

Etnikum dítěte:

etnicky odlišné:

1. bílé
2. rómské
3. polorómské
4. jiné etnikum

Dítě jinak

1. s výraznými znaky
2. bez výrazných rysů
3. rozhodně ne

Dítě s tělesnou vadou:

1. s menším tělesným postižením

Dítě se smyslovou vadou:

1. s lehčím postižením

2. s výrazným tělesným postižením
3. rozhodně ne

2. s těžším postižením
3. rozhodně ne

Dítě hůře vzdělavatelné:

1. s předpoklady zvláštní školy
2. s předpoklady pomocné školy
3. rozhodně ne

Druh diety:

1. diabetická
2. bezmléčná
3. bezlepková
4. jiná
5. rozhodně ne

Jaké onemocnění by Vám nevadilo?

Léčitelné

Neléčitelné

Vzhledově zjevné

Jiné:

Jiné Vaše představy o dítěti a jejich zdůvodnění:

Podpis žadatelky, žadatele:

datum: